

İLGİLİ-SEVEN ANNE-BABA TUTUMLARI İLE DİN VE DİNDARLIK ARASINDAKİ İLİŐKI ÜZERİNE

Nurten KIMTER *

Öz

İnsanın metafizik alanla ilişkisini konu edinen din olgusu, tarih boyunca devamlı olarak varlığını sürdürmüő, bireylerin ve toplumların hayatında önemli bir yer tutmuőtur. İnsanlık tarihi kadar eski ve köklü bir geçmiőe sahip olan aile kurumu ile din arasındaki karşılıklı ilişkiye pek çok araştırmacı tarafından dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda dinin yaşanma biçimi olan dindarlık hem inanılan dinin inanç ve ibadet yapısından hem de içinde yaşanılan toplumun sosyo – kültürel özelliklerinden etkilendiği gibi benzer şekilde ebeveynlerin çocuk yetiştirme tarzları ve çocuklarına karşı sergiledikleri tutumlar da hem toplumun sosyo – kültürel özelliklerinden hem de dinden ve dinsel yaşantı biçimlerinden etkilenmektedir. Bu makalede din ve dindarlıkla, ilgili ve seven anne – baba tutumları arasındaki ilişki din psikolojisi açısından teorik çerçevede ele alınmaya çalışılmıştır. Bu amaçla araştırmada öncelikle din, dindarlık, anne-baba tutumları, ilgili anne-baba tutumlarının önemi ve ilgili anne - baba tutumlarının din ve dindarlıkla ilişkisi teorik çerçevede ele alınarak bir takım değerlendirmelerde bulunulmuő ve akabinde sonuç ve öneriler kısmına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din, dindarlık, ilgili ve seven anne – baba tutumları

Abstract

A Review on the Relationship Between Religion, Religiosity and Concerned Parent Attitudes

The concept of religion dealing with the relationship of humans with the metaphysical field has existed throughout history and has taken a significant place in the lives of people. Many researchers have emphasized the relationship between the family establishment which dates back as far as humanity and religion. In this regard, just as religiosity which is comprised of the forms of living religion is affected from the belief and worshipping structure of the believed religion as well as the socio-cultural properties of the society we live in, the child rearing styles and the attitudes of families towards their children are affected from the socio-cultural properties of the society as well as from religion and religious ways of life. In this study, the relationship between

* Yrd. Doç. Dr.; ÇOMÜ İlahiyat Fakültesi, İDKAB Bölümü, Din Psikolojisi ABD, nurtenkimter@comu.edu.tr

10 • İLGİLİ-SEVEN ANNE-BABA TUTUMLARI İLE DİN VE DİNDARLIK ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE

religion and religiosity and the attitudes of concerned and loving parents have been theoretically examined. To this end, religion, religiosity, the significance of parent attitudes as well as the relationship between concerned parent attitudes and religion religiosity have been handled in a theoretical framework and the results have been put forth in the conclusion and suggestions section.

Keywords: Religion, religiosity, concerned and loving parent attitudes

Giriş

İnsanın kutsal olduğuna inanılan metafizik alanla bir ilişki ya da bağ kurması, Yüce bir varlığa bağlanması şeklinde ifade edebileceğimiz din olgusu, insan hayatında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle tarihin hemen hemen hiç bir döneminde dinsiz insan topluluğuna rastlanmamış ve din konusu sosyal bilim araştırmacılarının hep ilgi merkezi olmuştur. Çünkü çok boyutlu bir yapıya sahip olan dinin kişiye ve topluma bakan yönüyle bireyler ve toplumlar üzerinde pek çok etkisi mevcuttur.

Geniş inanç ve uygulama şekillerini kapsayan bir kavram olan dindarlık ise bir kimsenin kendisine özgü dinî özelliklerinin tümü olup dinî ilkelerin bireysel ve toplumsal hayata aktarılmış halidir. Başka bir deyişle dinî inanç, tutum ve davranışların bireylerin günlük hayatına yansımından meydana gelen dindarlık olgusu, din kavramından farklıdır. Ayrıca her dinin kendine özgü inanç ve ibadet ilkelerine göre farklı dinsel yaşantı biçimleri olduğu gibi aynı dine inanan bireylerin de dini algılama biçimlerine göre farklı dindarlık şekilleri ortaya çıkmaktadır.

Aile ile din arasındaki yakın ilişkiye bir çok araştırmacı tarafından dikkat çekilmiştir. Vergote'un "hiçbir iki müessese arasında böylesine bir duygu, yapı ve bağ ahengi gerçekleşemez" diyerek dile getirdiği bu karşılıklı ilişki sayesinde aile yapısı dini tutumları etkilediği gibi din de ailedeki ilişki tarzlarını ve ebeveyn tutumlarını etkilemektedir (Vergote, 1978:316).

Bununla birlikte dinin yaşanma biçimi olan dindarlık, hem inanılan dinin inanç ve ibadet yapısından hem de içinde yaşanılan toplumun sosyo - kültürel özelliklerinden etkilendiği gibi benzer şekilde anne - babaların çocuk yetiştirme tarzları, çocuklarını yetiştirirken onlara karşı takındıkları tutumlar da içinde yetiştiğimiz toplumun yapısından, sosyo - kültürel özelliklerinden etkilenmektedir. Bütün ilahi dinler evliliği teşvik etmelerine, aileye ve çocuk yetiştirmeye büyük önem vermelerine ve aile içi ilişkileri düzenleyici bir takım kurallar getirmelerine rağmen toplumda hemen her zaman ebeveynlerin

çocuklarına karşı dinin istediği ölçüde bir tutum sergilemedikleri, dolayısıyla aile içi ilişkilerde her zaman dinî kuralların belirleyici bir unsur olmadığı görülmektedir. Çünkü modern toplumun ortaya çıkışını hazırlayan sanayileşme, kentleşme ve sekülerleşmeyle birlikte dini inanç ve değerlerde, toplumsal kurumların yapısında bir takım değişimler meydana geldiği gibi toplumun temelini oluşturan ailenin yapısı, öğeleri ve işlevleri de farklılaşmıştır (Çelik, 2010:26). Başka bir deyişle modernleşmeye, gelişen bilim ve teknolojiye bağlı olarak toplumdaki dinin algılanma biçimleri ve dinsel yaşantı şekilleri değiştiği gibi aile yapısı ve ailedeki ilişki tarzları, anne – babaların çocuklarına karşı tutumları da değişmiştir.

Bu bağlamda Allah'ın varlığa duyduğu sevgiyi yaratılışın sebebi olarak gören, insanı merkez alan ve evliliği teşvik edip aileye büyük önem veren İslam dini, çocuk yetiştirmeyi anne – babanın asli vazifelerinden birisi olarak saymakta ve aile içi ilişkileri düzenleyici pek çok kural getirmektedir. Dolayısıyla İslam dinine mensup anne – babaların çocuklarına karşı ilgili olma durumları ile din ve dinsel yaşantı biçimleri arasında nasıl bir ilişki olduğunun teorik çerçevede ele alınması, yapılan ampirik araştırma sonuçlarının ışığında da bir takım değerlendirmelerde bulunulması, böylece din psikolojisi literatürüne küçük de olsa bir katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Din Nedir?

Arapça kökenli bir kelime olan ve borç, itaat, yol, millet, ceza, mükafat, hal, gidişat, saltanat, hüküm ve tedbir gibi anlamlara gelen (Topaloğlu ve Karaman, 1989:112). din kelimesinin karşılığı olarak Batı'da 'religion' kelimesi kullanılmaktadır. Esasında Latince 'religare' kökünden gelen religion, ek, bağ, bağlantı ve bağlanma gibi anlamlara gelmektedir. Böylece kök anlamıyla da yakından ilişkisi bulunan din (religion) kelimesi terim olarak insanın kutsal olduğuna inanılan metafizik alanla bir ilişki ya da bağ kurmasıdır (Pazarlı, 1972:33).

Tarih boyunca bireyin ve toplumun hayatında çok önemli bir yere ve öneme sahip olan dinin ne olduğu konusu yani nasıl tanımlandığı hususu pek çok düşünür tarafından problem olarak görülmüştür. Bu nedenle din adamları, ahlakçılar, filozoflar, materyalistler, psikologlar ve sosyologlar çeşitli yönlerini ele alarak pek çok din tarifi yapmışlarsa da herkes tarafından kabul gören bir din tanımı henüz ortaya koyulamamıştır.

Sosyal bilim alanında sosyologlar ve antropologlar dine harici bir bakış açısıyla yaklaşarak dini bireyin ötesinde bir grup bağlamında değerlendiren psikologlar dini, dahili bir bakış açısıyla ele alarak dinin ne olması gerektiğinden çok insanların dini nasıl algıladıkları ve dinin psikolojik yararları üzerinde durmuşlardır. Bununla birlikte her psikoloğun din-insan ilişkisinde farklı yönler vurguda bulunduğu görülmektedir (Köse ve Ayten, 2013:110).

Her ne kadar pek çok farklı din tanımı yapılsa da bütün din tanımlarında ortak olan üç hususun var olduğu görülmektedir. Bunlar, dinin bireye, topluma bakan ve aşkın varlığa ilişkin bir yönünün olmasıdır (Köse ve Ayten, 2013:111). İnsanın ruhî yapısında var olan inanma arzusunun toplumsal bir yansıması olan din, gerek ilkel ve gerekse gelişmiş şekliyle insanın bulunduğu her yerde her zaman var olagelmış toplumsal bir kurumdur. Dolayısıyla inanma ferdidir ancak din toplumsaldır. Bu sebeple dinin hem bireysel hem de sosyal bir ihtiyaç olduğu her zaman kabul edilmiştir (Uysal, 2003:53).

Kısaca belirtmek gerekirse psikologların pek çoğunun dinle ilgili tanımları, dinin hem objektif hem de sübjektif yönlerini dikkate almaktadır. Dinin objektif yönü, tecrübelerin üstüne çıkan, ferdi aşan ve onun dışında kalan taraftır. Dinin sübjektif yönü ise kişinin bizatihi içinde duyduğu ve yaşadığı dindir. Dolayısıyla din ne sadece düşünce, ne duygu ne de aksiyondur. Din bunların hepsiyle ilgili olan küllî bir fonksiyondur (Köse, 2000:216) . Başka bir deyişle din, inançları, davranışları, ritüelleri ve kişiye özel veya herkese açık gerçekleştirilebilen ya da düzenlenebilen fakat bazı durumlarda bir toplumda zaman içerisinde gelişerek oluşturulan geleneklerden türeyen törenleri kapsayan çok boyutlu bir yapıdır (Koenig, 2012).

2. Dindarlık Nedir?

Dindarlık kavramı geniş inanç ve uygulama şekillerini kapsayan bir kavramdır. Vergote'a göre dindarlık Allah'ı varoluşun kaynağı ve iyiliksever bir kudret olarak kabul etmektir (Vergote, 1999:88). Kişinin ideallerinin ve davranışlarının birbirine bağlı olduğu hipotezine dayandırılan dindarlık kavramının temelindeki teorik unsur Allah'a inanmak ve O'nu tanımak prensibidir (Uysal, 2003:65). Dindar kişi, her türlü davranışında dinî motiflerin etkisi altında bulunduğu için Allah'ın varlığı ve Allah'la kurulan ilişkiler onun bütün dünyevi ilişkilerinin merkezini teşkil etmektedir.

Genel anlamda kişiliğin özel bir şeklini ifade eden dinî kişilik, hakim hayat tarzının dinî düzenli olduğu ve dinin dünyadaki diğer varoluş biçimlerinin

tümüne etkide bulunduğu bir kişiliktir. Dolayısıyla normal bir kişiliğin sahip olduğu bütün özelliklere sahip olan dinî kişilikte ya da dindarlık da temel ilgi merkezi dindir (Hökelekli, 1985:20). Başka bir deyişle bir kimsenin kendisine özgü dinî özelliklerinin tümü olarak tanımlayabileceğimiz dinî kişilik ya da dindarlık, dinî duygu, dinî irade dolayısıyla imana bağlı olarak doğan ve gelişen bir kişilik türüdür. Fakat Dindarlık, kişinin kutsalla ilişkisi bağlamında yaşama ve hissetme yönüyle bireysel, psikolojik bir olgu olmakla birlikte dışa yansıyan tezahürleri yani kültürel ve toplumsal boyutlarda gözlenebilen etkileri açısından aynı zamanda sosyolojik bir olgudur (Coştu, 2009:119-139; Taş, 2006:175). Dini yaşama durumu olan dindarlık, bireyin özel hayatında ve kamusal alanda dinî emir ve ritüelleri uygulaması ile kendini gösterir (Bilgin, 2003:193-214).

Anlaşılabacağı üzere her ne kadar bazı araştırmalarda birbirlerinin yerine kullanılıyor olsalar da din ile dindarlık aynı şeyler değildir. Her şeyden önce insanların hayatlarını şekillendiren ilkeler sistemi olarak din öznel bir gerçeklik iken dindarlık, dinî ilkelerin bireysel ve toplumsal hayata aktarılmış halidir. Başka bir deyişle dinî inanç, tutum ve davranışların bireylerin günlük hayatına yansımından meydana gelen dindarlık, bilgi, duygu ve davranış vb. gibi pek çok boyutu ihtiva etmektedir (Köse ve Ayten, 2013:111). Bununla birlikte her dinin inanç ve ibadet yapısına göre farklı dindarlık biçimi olduğu gibi aynı dine inanan bireylerin dini algılama biçimlerine göre de farklı dindarlık biçimleri ortaya çıkmaktadır. Dinamik bir süreç arz eden dindarlık, kişiye, kültüre ve inanılan dinin temel ilkelerine göre de farklılık gösterebilmektedir. Başka bir deyişle dindarlık, bireyin kişisel özellikleri, cinsiyeti, yaşı, yaşadığı sosyal çevre, ekonomik ve eğitim durumu, medeni hali, mesleği, dini bilgi seviyesi, yaşadığı travmatik olaylar ve kişilik özellikleri hem dini yaşama biçimi hem de dini yaşama yoğunluğunun düzeyine etki etmektedir (Köse ve Ayten, 2013:112).

Özetle “dindarlık, kişinin iman - amel temelinde ortaya koyduğu dinî tutum, deneyim ve davranış biçimleri yani dinî yaşantıyı ve dindarca hayatı, inanılan dinin emir ve yasakları doğrultusunda yaşamayı ifade eden ve inanç, bilgi, tecrübe, duygu, ibadet, etki ve organizasyon gibi boyutları olan bir olgu olarak anlaşılabilir.” (Okumuş, 2000:38).

3. Kaç Tür Anne-Baba Tutumu Vardır?

Toplumun çekirdeği olan ailenin en önemli ürünü çocuktur. Çocuklar hayatın süsü, evin neşesi, mutluluk kaynağı ve hayata anlam veren varlıklardır. Çocuk yetiştirerek neslin devamını sağlamak da esasında ailenin temel görevi, evliliğin esas gayesidir. Bu anlamda aile çocuğun ilk eğitim yuvası, anne-baba da ilk öğretmenleridir. Dolayısıyla çocuğun iyi veya kötü bir kişilik kazanmasında, ruhen sağlıklı veya sağlıksız olmasında hatta iyi bir dindar olarak yetişip yetişmemesinde ailenin ve anne-babanın çocuğa karşı olan tutumlarının çok büyük etkisi vardır.

Anne-babaların çocuk yetiştirmede sergiledikleri tutumlara ilişkin literatüre göz atıldığında birbirinden farklı çok sayıda anne-baba tutumunun olduğu rahatlıkla görülebilir. Baumrind' e göre anne – baba ile çocuklar arasındaki etkileşim tarzını ifade etmede kullanılan anne – baba tutumları esasında talepkarlık (demandingness) ve duyarlılık (responsiveness) olmak üzere iki ana boyuttan oluşmakta ve literatürde adı geçen ana - baba tutumlarından her birisi ana - babaların duyarlılık ve talepkarlık dengesine göre şekillenmektedir (Baumrind,1966: 887-907). Bu bağlamda en baskıcısından en gevşek tutum sergileyenine, en çok seveninden en ilgisiz olanına kadar bir çok anne - baba tutumundan bahsetmek mümkündür. Bununla birlikte anne - babaların çocuklarına karşı olan tutumlarını genel olarak seven - demokratik, otoriter, aşırı koruyucu ve ilgisiz olmak üzere dört başlık altında toplamak mümkündür:

3.1. Demokratik Anne-Baba Tutumu

Demokratik anne-baba tutumu karşılıklı anlayış esasına dayanan ve çocuğun eğitiminde en çok arzu edilen ideal anne-baba tutumudur. Demokratik aile ortamında güven verici, destekleyici ve normal sınırlar içerisinde çocuğa karşı hoşgörü vardır. Bu tür anne - babalar çocuğun duygu ve düşüncelerine saygı duyar ve ailede çocuğa söz hakkı verirler. Demokratik aile ortamında çocuğa değer verilir, çocuk olduğu gibi kabul edilir, çocuk anne - baba kadar ailenin değerli bir üyesidir. Bu tür aile ortamında çocuğa sevgi ve şefkat gösterilir, çocuğun ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri göz önünde bulundurulur. Demokratik bir tutum sergileyen ebeveynlerden oluşan ailelerde ilişkiler, gerginlikten uzak, sıcak ve samimidir. Ancak herkesin uyacağı kurallar belirlenmiş olup bu kurallara baskı ve korkutma ile değil gönüllü olarak uyulur. Cezalar ılımlı ve eğitici. Cezanın amacı çocuğu sindirmek değil ona sorumluluk duygusu kazandırmaktır. Dolayısıyla bu tür ailelerde yetişen çocuk vicdan

özgürlüğüne sahip olup cezadan korktuğu için değil vicdanen doğru bulduğu için din ve ahlak kurallarını kabul eden bir kimsedir. Bu tür anne-babalar çocuğun kişiliğine saygı gösterirler ve ondan yaşının üstünde bir olgunluk beklemezler, bağımsız davranışlarını desteklerler. Fakat denetim yine de eksik değildir. Böyle ailelerde yetişen çocuklar, ergenlik çağını daha sakin ve daha az fırtınalı yaşarlar (Erdil, 1991:53; Yörükoğlu, 1998: 152-154; Kaya, 1997:197-198).

3.2. Baskıcı-İtici-Sevgisiz Anne-Baba Tutumu

Otoriter anne-baba tutumunun sergilendiği ailelerde, aile ortamı son derece gergin ve ilişkiler düşmancadır. Bu tür ailelerde çocuklara yeteri kadar sevgi, ilgi ve şefkat gösterilmez. Baskıcı ve otoriter bir tutuma sahip olan anne-babalar, çocuğu kendi istedikleri, tasarladıkları bir kalıba sokmayı amaç edinirler. Bu nedenle çocuk sürekli denetim altında tutulur. Eğitimde ceza ön planda olup bu ceza çoğu zaman suçla orantılı değildir. Çocuktan yaşının üstünde bir olgunluk beklendiği için ve yaşına uygun çocuksu davranışları bile hoş karşılanmadığı için çocuğun beğenilmeyen, istenmeyen, hoş görülmeyen davranışlarının sayısı bir hayli fazladır. Bu nedenle bu tür ailelerde bol eleştiri, azar, ayıplama, aşağılama ve dayak vardır. Çocuğu veya genci dinleme, anlama, empati ve onunla duygusal bir paylaşım olmadığı gibi onu benimseme ve kabullenme de söz konusu değildir. Çocuk sürekli olarak anlayışsız, soğuk ve kırıcı tavırlarla karşı karşıyadır. Çocuğun kişisel yeteneklerini ortadan kaldıran, ruhsal ve bedensel dengesini, bozan bu tür anne-baba tutumlarına sahip olan ailelerde yetişen çocukların benlik saygıları düşüktür, kendilerine güvenleri son derece azdır, düşmanca duygularla doludurlar ve saldırgandırlar (Yörükoğlu, 1992:199-200; Erdil, 1991:49; Yörükoğlu,1998:149-150).

3.3. Aşırı Kollayıcı Anne-Baba Tutumu

Bu tür ebeveyn tutumlarına sahip olan anne - babalar doğumun ilk gününden başlayarak çocuklarına karşı aşırı düşkünlük gösterirler. İlk aylarda az da olsa normal sayılan bu düşkünlük çocuğun ilerleyen yaşlarında iyice belirginleşir. Aşırı kollayıcı anne - baba tutumuna sahip olan kimseler, çocuğu gereğinden fazla kontrol ederek ona aşırı özen gösterirler ve çocuğun her isteğini yerine getirirler. Çocuklarına çok büyük sevgiyle bağlanmış olan bu tür anne - babalar sanki çocukları için yaşıyor gibidirler. Çocuklarına karşı çok sıcak, samimi, verici, koruyucu ve kollayıcı olduklarından çocuklarını gözlerinin önünden ayıramazlar. Çocukları kocaman bir birey olduğu halde yeme, içme

ve giyinme gibi en temel ihtiyaçlarını kendileri karşılamak isterler. Çocuğu sevmekle sevgiye boğmak arasındaki ayrımı henüz yapamayan bu tür anne - babalar, çocuklarını sürekli koruyup kolladıkları ve şımarttıkları için bu tür çocuklar yaşına uygun ruhsal olgunluk gösteremezler (Yörükoğlu, 1992:186-190). Aşırı kollayıcı tutum, çocuğun kendi kendini yöneten bir kişi olmasını engeller, sosyal gelişimini ve uyumunu zedeler, bencil bir kişilik geliştirmesine neden olur (Kaya,1997:199). Böyle bir tutumla yetiştirilmiş olan çocuklar, devamlı olarak bir yetişkinin korumasını ve kollamasını arayan, özgüvenleri zayıf, girişimci olamayan, sorumluluk alamayan, kendilerinin yapması gereken işleri başkalarının yapmasının bekleyen, zayıf ve silik bir kişilik tipi sergileyen bireyler olmaktadır (Kulaksızoğlu, 2000:120). Bu nedenle bu tür çocukların ve gençlerin ilk kez ailelerinden ayrıldıklarında bunalıma girdikleri görülmüştür. Ailelerinin sevgisinden kuşku duymayan ve anne-babanın uydusu olmaktan bir türlü kurtulamayan bu tür gençler, düşük benlik saygısına sahiptirler. Arkadaşlık ilişkilerinde de bencil ve kaprisli davranırlar, ilişkilerde az verip çok beklerler, zorluklar karşısında nevroitik bozukluk ve bunalı belirtileri gösterebilirler (Yörükoğlu, 1998:174).

Bu tür ailelerde çocuk anne-babadan çekineceği yerde anne-baba çocuktan çekinir hale gelmiş, aileyi bir bakıma çocuk yönetmeye başlamıştır. Özetle ifade etmek gerekirse aşırı seven - kollayan disiplini gevşek anne – baba tutumu, çoğu kez yanlış bir anlayışla çağdaş eğitimi uyguladıklarını zanneden anne - babaların kayıtsız şartsız hoşgörüye, aşırı sevme ve kollamaya dayalı olarak sergilemiş oldukları yanlış bir tutumdur (Yörükoğlu, 1992:200-201; Erdil,1991:52).

3.4. İlgisiz Anne-Baba Tutumu

İlgisiz anne-baba tutumu, çocuğa karşı ilgisiz, çocuğun maddi-manevi ihtiyaçlarına karşı duyarsız, sevgi ve şefkati yetersiz olan anne-baba tutumlarıdır. Bu tür ailelerde çocuk ağlayıp mızırndanmadıkça anne-baba onunla ilgilenmez. Çocuk genelde tek başına bırakılmış gibidir ve tek başına büyür (Yörükoğlu, 1998: 150-151). Çoğunlukla kalabalık ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan ailelerdeki bu tür ebeveynler, çocuğu âdeta bir yük gibi algırlar ve ona karşı son derece soğuk, ilgisiz ve iticidirler. Sevecenlik gösterdiklerinde bile onların bu hallerinde bir zorlama ve yapmacıklık görülür. Anne-babanın bu soğuk ve ilgisiz tutumu çocuğun gözünden kaçmaz. Bu nedenle çocuk dikkat çekmek için anne-babanın eline ayağına dolaşır. Bu durum ise ebeveynlere daha fazla itici hale gelmeye başlar. Böylece ebeveyn – çocuk

ilişkisi âdeta kör bir düğüm haline gelir. Bununla birlikte bu tür ebeveynler tüm çocuklarına karşı her zaman böyle bir tutum sergileyemeyebilirler. Bilhassa evliliğin en sarsıntılı ya da sağlık durumunun en bozuk olduğu dönemlerde istenmeden dünyaya gelen bir çocuğa karşı anne-baba soğuk ve ilgisiz davranabilir. İlginç olan husus, ilgisiz ve soğuk ebeveyn tutumlarına sahip olan anne-babaların geçmiş yaşantıları incelendiğinde kendilerinin de çocukluklarında yeteri kadar sevgi ve ilgi görmedikleri ya da annesiz veya babasız büyüdükleri gerçeğidir (Yörükoğlu, 1992:186-190).

Çocuğun kişiliği ve benliği üzerinde en çok olumsuz etki bırakan anne-baba tutumu, çocuğa karşı sevgisiz ve ilgisiz davranmadır. Böyle bir aile ortamında yetişen çocuk veya genç kendisine güvensiz olur ve olumsuz bir benlik kavramı geliştirir (Kaya, 1997:201). Çünkü çocuk anne- babası ile konuşmak istediğinde, en azından bir şey sorduğunda ilgisiz kalınması, başka bir işle uğraşılması, çocuk ısrar ettiğinde de azarlanması gibi durumlar onun benlik gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Tam tersine çocuğun duygularını açığa vurmasına yardım edecek açılımlı bir konuşma yapmak, düzgün ve anlayacağı cümlelerle konuşmak, çocuğa anne – babası ile iletişim kurmasının ötesinde onlar tarafından kabul gördüğüne dair mesajlar verecektir (Auron and Watkins, 1997:50). Yine bebekken çocuğun kucağa alınıp öpülmesi, sevilmesi, acıktığında beslenmesi, ağladığında ilgilenilmesi vs. diğer insanların gözünde kendisinin ne kadar değerli olduğu konusunda ona bir fikir vermektedir (Cüceloğlu, 1998:98).

Bu nedenle yapılan araştırmalarda anne-babanın çocuk ya da gence olan ilgi ve sevgisinin onun benlik saygısına etki ettiği tespit edilmiştir. Üstelik anne-babanın ilgisiz davranışlarının gencin benlik saygısını baskıcı ve cezalandırıcı bir tutumdan daha fazla düşürdüğü gözlenmiştir. Yörükoğlu'na göre bu durum, gerçekte anlaşılabilir bir sonuçtur. İlgisizlik, çocuğu sevmeme, değer vermeme, onu bir nevi desteksiz bırakmadır ki bu durum çocuğu umutsuzluğa sevk etmekte ve kendini değersiz görmesine sebep olmaktadır (Yörükoğlu, 1998:106-107).

Esasında çocuklarına karşı yeteri kadar ilgi ve sevgi gösteremeyen ailelerde denetim ve disiplin de hem çok gevşek hem de tutarsızdır. Bu tür ailelerde ' saldım çayıra, Mevlam kayıra' anlayışıyla kendi kaderlerine terkedilen çocuklara göze çarpmadıkça, yakalanmadıkça ceza verilmez, yakalanması durumunda ise suçuyla orantısız şekilde aşırı ceza verilir. Bu nedenle yapılan araştırmalarda bu tür çocukların saldırgan suçlardan çok genelde hırsızlık, ka-

çakçılık gibi edilgin suçlara yöneldikleri gözlenmiştir (Yörükoğlu, 1998:150-151).

Özetle belirtmek gerekirse çocuğun tüm davranışlarını denetim altında tutan, otoriter ve baskıcı anne-baba tutumu kadar çocuğu tamamıyla kendi haline bırakan her şeye izin veren aşırı serbest yaklaşım da çocuk yetiştirmede sağlıklı sonuçlar vermemektedir. Bu nedenle çocuk eğitiminde başarının ve sağlıklı iletişimin temel şartı, ne çok baskıcı ve sert ne de tamamen gevşek olan, bu tutumların dengeli bir karışımı olan ‘tatlı sert’ diyebileceğimiz disiplin ve sevginin bir arada bulunduğu ilgili, seven, demokratik anne- baba tutumudur. Çünkü karşılıklı duygusal bağlılık içerisinde sevgi, disiplin ve özerkliğe yer veren anne- baba tutumları çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, sosyal gelişimi, benlik ve kişilik gelişimi, dinî ve ahlakî gelişimi ve akademik başarısı açısından son derece önemlidir.

Günümüz toplumunda kentleşme ve sanayileşmeye, teknoloji ve iletişim alanındaki gelişmelere bağlı olarak Türk toplumundaki aile yapısında da bir takım değişiklikler meydana gelmiştir (Yörükoğlu, 1998:154-157). Her şeyden önce günümüzde geniş aile biçimi yerini çekirdek ailelere bırakmaya başlamıştır. Bununla birlikte şu anda Türk aile yapısı şekil olarak çekirdek olma yönünde değişim gösterirken aile içi ilişkiler bazında halen geleneksel toplumlardaki özelliklerini (tek yönlü ve buyurgan) korumaya devam etmektedir (Yapıcı, 2010:1565). Diğer taraftan Türk toplumunda sekülerleşme ve rasyonelleşmenin tüm alanlardaki etkilerine bağlı olarak günümüzde değişen aile yapısıyla birlikte çocuk sayısı azalmış, çocuğa verilen önem eskiye nazaran artmış ve ‘çocuk erkil’ denilebilecek yeni bir aile yapısı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla çocuğun eğitime, ruh sağlığına ve başarısına verilen önem de artmıştır (Yörükoğlu, 1992:132).

Bu bağlamda günümüzde bazı anne-babalar çocuklarına karşı daha hoşgörülü davranıp daha çok ilgi, sevgi ve anlayış gösterdikleri halde çocuk eğitiminde beklenen sonucu alamayışları onları umutsuzluğa ve hayal kırıklığına uğratmaktadır. Oysa umulan sonucun alınamayışı çağdaş eğitimin yanlışlığından ya da başarısızlığından değil, tam tersine yanlış anlaşılıp yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Zira çağdaş eğitimciler, katı ve baskıcı eğitimin çocuğun gelişimini engellediği, kişilik gelişimini bozduğu, benlik değerini ve özgüven duygusunu azalttığı kısaca ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediğini dile getirmişlerdir. Bununla birlikte çağdaş eğitimciler, hoşgörü, sevgi ve ilgi-

yi ön plana alırken hiçbir zaman disiplinin önemsiz ya da gereksiz olduğunu söylememişlerdir (Yörükoğlu, 1992:174-175).

Kıscası çocuk eğitilirken, ona bilgi, beceri ve davranış kazandırırken gereğinden fazla kollanmaması gerektiği gibi ilgi ve yeteneklerini, zeka ve kapasitesini aşacak şekilde de zorlanmaması gerekir.

4. İlgili ve Seven Anne-Baba Tutumu Niçin Önemlidir?

Pestalozzi çocuk eğitiminde ilgili anne-baba tutumunun önemini güzel bir benzetmeyle açıklamaya çalışmıştır. Ona göre çocuk yetiştirmek çiçek yetiştirmeye benzer. Çiçek yetiştiren kimse toprağı kazıp tohumu eker, sonra onun filizlenmesi için gerekli koşulları sağlayarak bekler. Daha sonra yeşeren bitkiyi kötü dış etkilere korur, zamanında sular, gübreler, toprağı çapalar ve yabancı otlardan temizler. Yani bitkisine sevgi, ilgi ve özenle bakar. Başka bir deyişle ona ne çok dokunup örseler, hırpalalar ne de başıboş, ilgisiz ve sevgisiz bırakıp kurutur. Tıpkı çocuk yetiştirmek de bir bakıma bu denli basit ancak bir o kadar da beceri isteyen bir iştir. Çünkü çocuk yetiştirmek de öncelikle ilgi, sevgi, özen ve sağduyu gerektirir. Kıscası çocuk da aynen bir bitki gibi sevgi, ilgi ve bakımla büyür ve eğitilir (Yörükoğlu, 1992:173).

Dolayısıyla çocukların pek çok yönden gelişiminde (bedensel, zihinsel, ruhsal ve sosyal gelişimlerinde, olumlu bir benlik ve kişilik kazanmalarında, ruhen sağlıklı olmalarında, iyi bir insan ve iyi bir dindar olmalarında vb.) anne-babalarının kendilerine karşı sergiledikleri ilgili ve sevecen tutumların çok büyük etkisi vardır. Aşağıda ilgili ve seven anne-baba tutumlarının sözü edilen gelişim alanlarına etkisinden kısaca söz edilecektir:

4.1.İlgili ve Seven Anne-Baba Tutumlarının Çocuğun Fiziksel Gelişimi ve Beden Sağlığına Etkisi

Her şeyden önce çocuğun fiziksel gelişim ve beden sağlığı açısından ilgili ve sevecen anne-baba tutumlarının büyük önemi vardır. Özellikle bebeklik döneminde anne-babası tarafından sevilen, ilgi ve özen gösterilen çocukların fiziksel gelişimi ve beden sağlıklarının yeteri kadar ilgi ve sevgi görmeyen çocuklara nazaran daha iyi gelişim gösterdiği yapılan araştırmalarda gözlenmiştir. Örneğin 19. Yüzyılın sonlarında ve 20. Yüzyılın başlarında yetimhanelerde çok iyi beslendiği halde vefat eden çok sayıda çocuğun gerçek ölüm nedeninin gıda yoksunluğu değil sevgi ve ilgi yoksunluğu olduğu yıllar sonra anlaşılmıştır (Cüceloğlu, 1998:46-47).

4.2.İlgili ve Seven Anne-Baba Tutumlarının Çocuğun Ruhsal Gelişimine ve Sosyalleşmesine Etkisi

Çocukların ruhsal gelişiminde ve sosyalleşmesinde de anne – babanın hem ayrı ayrı hem de ikisinin birlikte önemli etkisi vardır. Nitekim araştırmalarda anne – babasını ihmalkar ve ilgisiz olarak tanımlayan bireylerin depresyona yatkın oldukları görülmüştür (Mcgin et al, 2005:219-242). Yine yapılan araştırmalarda ‘iyi sosyalleşmiş’ olan çocukların anne-babalarıyla aralarında güvenli bir sevgi bağı olduğu tespit edilmiştir (Hökelekli, 2009:186). Zira çocuk öfkeyi, kızgınlığı, şiddeti ve saldırganlığı da, sevgi, ilgi, şefkat ve hoşgörüyü de görerek ve yaşayarak aile ortamında öğrenir. Çünkü bu tür duygular, öğüt ve tavsiyelerle aşılana bilecek türden duygular değildir. Uyumlu ve sıcak ilişkiler anne-babadan çocuğa doğru yayıldığı gibi gergin ve sürtüşmeli anne - baba ilişkileri de çocuklarda güvensizlik ve tedirginlik duyguları meydana getirerek geçici veya kalıcı ruhsal rahatsızlıklara neden olmaktadır.

Kişi yaşamında ne kadar başarılı ve güçlü olursa olsun sevgiyi yitirdiği zaman kendini birden boşlukta hisseder, hayat anlamını yitirerek anlamsızlaşır. Bu nedenle Victor Hugo bu gerçeği, ‘yaşamda en yüce mutluluk sevildiğini bilmekten gelir’ sözü ile dile getirmiştir. Çocuğun yetiştirilmesinde üç temel unsur olan sevgi, özgürlük ve disiplin son derece önemlidir. Bebeklik döneminde sevgi gereksinimi ilk sırayı alır. Dolayısıyla bu aşamada özgürlük ve disiplinden söz edilmez. Oysa ileri yaşlarda çocuğun özgür olma gereksinimi artar ve aynı zamanda çocuğu sınırlama ihtiyacı yani disiplin ortaya çıkar. Eğer çocuk, sevgi ve disiplin anlayışı uyuşan ve aynı zamanda birbirleriyle anlaşan anne-babadan eğitim alırsa ruhen sağlıklı bir gelişim gösterir (Yörükoğlu 1992:172).

4.3.İlgili ve Seven Anne-Baba Tutumlarının Çocuğun Özgüven Duygusunun Gelişimine Etkisi

Çocuğun 0-3 yaş döneminde temel güven duygusu oluşmaktadır. Bu nedenle çocuğun doğumunu takip eden ilk aylardan itibaren anne-babanın sevgi ve ilgi, temelli tutumlar sergilemesi son derece önemlidir. Zira bu dönemde özellikle annenin çocuğun temel ihtiyaçlarına karşı duyarlı olması, emzirme, altını temizleme, dokunma vb. gibi ihtiyaçlarını yerinde ve zamanında karşılaması çocuğun ruh sağlığını olumlu yönde etkiler. Böylece çocuğun ruhunda etrafındakilere karşı güven ve sevgi tohumları yeşermeye başlar. Aksi takdirde çocukta korku, güvensizlik ve nefret duyguları gelişecektir. Bu dönemde

anneyle sağlıklı bir iletişim kuramamış bir çocuk sevgi ve ilgi açlığı hisseder. Peşinden annem bana sevgi ve ilgi göstermedi diye düşünerek öç alma duyguları, sonrasında da suçluluk duyguları gelişir ve bir iç çatışma meydana gelir. Anne-çocuk arasında bakışma, dokunma vb. şekilde sözsüz iletişim yoluyla da duygu ve bilgi alış verişi meydana gelir. Çocuk anneliği reddeden veya ilgi, sevgi yoksunu anne ile karşılaştığında ‘çocukluk depresyonu’ oluşur. Çocuk bu annelik yoksunluğunu yani ilgi ve sevgi yoksunluğunu ağlayarak protesto eder. Buna rağmen anneden sevgi ve ilgi alış verişi gelmezse çocuk dış dünyaya karşı kapılarını kapatarak şizofreniye doğru gider. Böyle bir çocuk hayatının ilerleyen dönemlerinde de temel güven duygusu sağlıklı bir şekilde oluşmadığı için özgüveni düşük, tedirgin ve kaygılı bir tip olmaya devam edecektir (Tarhan, 2013:311-312).

Çocuğun hayatının ilk yıllarında temel güven duygusunun oluşumunda ilgili anne - baba tutumlarının önemine pek çok psikolog ve pedogog da vurguda bulunmuştur. Örneğin, psikanaliz ekolünün kurucusu Freud ve ünlü psikolog Erikson’a göre çocuk, doğumundan itibaren ilk bir yıl içerisinde fizyolojik gereksinimleri anne tarafından tam olarak karşılandığı zaman çevrenin kendisini sevdiği ve önemseydiği duygusunu yaşar ve böylece ‘temel güven’ duygusu oluşur. Maslow’da temel düzeydeki ihtiyaçlar karşılanmadığı zaman daha üst düzeydeki psikolojik ve sosyal ihtiyaçların ortaya çıkmayacağı düşüncesiyle Freud ve Erikson’a benzer bir fikri ileri sürmektedir (Bkz. Erikson,1984:1-3; Maslow,1954:80-106). Kendilerine olan güven duygusu eksik ve yeterince gelişmemiş olan kimselerin etrafındaki diğer insanlara karşı da güvensiz oldukları göz önünde bulundurulduğunda temel güven duygusunun ruh sağlığı açısından ne kadar önemli olduğu aşikardır.

4.4.İlgili ve Seven Anne-Baba Tutumlarının Çocuğun Özsaygı Gelişimine Etkisi

İlgili anne – baba tutumları çocuğun sadece özgüven duygusunun gelişimine etki etmekte kalmayıp aynı zamanda bu duygu ile yakından ilişkili olan benlik gelişimine ve benlik saygısına da etkide bulunmaktadır. Çocukluk çağı boyunca, çocuğun kendisiyle ilgili düşüncesinin, anne – babasının beklentileri ve tepkileri ile şekilleneceği unutulmamalıdır. Bu nedenle anne-babaların sözlerinin ve tepkilerinin gücüne karşı duyarlı olmaları gerekmektedir (Yavuzer, 2000:26-27). Dolayısıyla çocuklarına suçluluk duygusu aşıl原因anne - babalar çocuklarının benlik saygılarının gelişimine olumlu katkıda bulunamaz, onların benlik saygılarını besleyemezler. Bir çocuğun benlik değeri-

ni geliştirmesinde en önemli faktör, saygı ve kabul gösteren ve '*sana inanyorum*' mesajını ifade eden, destek sağlayan bir yetişkinin varlığıdır (Yavuzer, 2000:68). İnsan kendisi için önemli olan kimseler tarafından takdir edildikçe, onlarla özdeşleştikçe, onlardan güven ve destek buldukça ve onlarla duygusal ve düşünsel paylaşımlarda bulundukça benliği güçlenir. Benliği güçlendikçe somut olarak bir başkasına duyduğu ihtiyaç azalır. Dolayısıyla kendini takdir etme ve kendisine destek verme yeteneklerini geliştirmiş olur (Scherler, 1995:25-26). Bu nedenle benlik saygısı, çocuğun veya gencin en çok değer verdiği anne-babasının kendisine verdiği değerle yakından ilgilidir. Anne - babanın ittiği, umursamadığı, değer vermediği bir çocuğun kendisine saygı duyması mümkün değildir (Yörükoğlu, 1998:107). Dolayısıyla çocuğun kendine karşı olumlu bir benlik kavramı geliştirmesi ve benlik saygısının yüksek olması için, çocuğun içinde bulunduğu ailedeki kişiler arası ilişkilerin güven verici, saygı, sevgi, hoşgörü temelinde ve esnek bir yaklaşımda olması gerekir.

Bu bağlamda Fromm, sevgi ve saygı dolu bir ortamda büyüyen çocukların ileride hem kendilerine hem de diğer insanlara sevgi ve saygı duymayı öğreneceklerini ileri sürerken (Fromm, 1996:81) Rogers koşulsuz sevgi içinde büyüyen kişilerin benlik anlayışlarının güçlü ve olumlu olduğundan söz etmektedir. Ona göre insan daha olumlu ve daha gelişmiş bir benlik bilinci geliştirme çabası içindedir. Çocuğun olumlu bir benlik bilinci geliştirebilmesi için de koşulsuz sevgi içinde yetişmesi gerekmektedir. Koşulsuz sevgi, insan ne yaparsa yapsın onun sevgi ve saygıya layık olduğunu kabul eden bir anlayışın ürünüdür. Çocuk hatalı davranabilir, bu durumda davranış cezalandırılır. Ancak çocuk yaptığı hataların ötesinde her zaman sevmeye ve sayılmaya değer bir varlıktır. Eğer çocuğa sadece doğru biçimde düşündüğü ve davrandığı durumlarda değer verildiği hissettirilirse, yani koşullu olumlu görüş sunulursa, çocuğun benlik kavramı bozulabilir ve benlik saygısı düşük olur (Atkinson, 1999:447).

Nitekim yapılan pek çok araştırmada anne-babalarının '*ilgili ve şefkat gösteren*', '*amaçlarına ulaşmada yardımcı olan*' ve '*tutarlı bir disiplin uygulayan*' kısacası demokratik bir tutum sergileyen kimseler olduğunu ifade eden çocuk ve gençlerin benlik saygılarının ve kendilerine güvenlerinin oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. Örneğin, Cooper Smith'in benlik saygısı düşük olan çocuklar üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada, bu tür çocukların anne-babalarının reddedici, soğuk, ilgisiz davranan, çocuklarını beklenti ve

kural belirsizliği içerisinde yetiştiren, anne-babalar olduğunu tespit etmiştir (Cooper, 1967:132'den nakleden Sanford vd, 1999:32). Yine Göcen'in üniversite gençleri üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada, demokratik aile ortamı içerisinde yetişen bireylerin kendi iç seslerini duyabilen, iç özgürlüğe sahip, kendilerine güveni ve saygısı olan bireyler olduğu gözlenmiştir (Göcen, 2006:589-590).

Benlik saygısı çocuğun fikirlerine değer verilen, sözlerinin dinlendiği anne-babadan destek gördüğü bir aile ortamında filizlenip geliştiği için baskıcı ve otoriter anne – baba tutumları da çocuk veya gençlerin benlik saygılarını azaltmaktadır. Zira 1094 lise ve 619 ilköğretim öğrencisi üzerinde yapılan araştırmalarda, anne-babalarını katı, baskıcı ve otoriter olarak algılayan öğrencilerin benlik tasarım düzeylerinin düşük olduğu gözlenmiştir (Kulaksızoğlu, 2000:116). Daha önce de söz edildiği üzere baskıcı ve otoriter anne-baba tutumlarında çocuğu eğitmede ceza ön planda tutulmaktadır. Çocuğa verilen ceza, ister sevdiği şeylerden çocuğu mahrum etme şeklinde manevî içerikli olsun, ister bedensel şiddet dediğimiz dayak türünde olsun genellikle suçla orantılı olmadığı ve sıkça başvurulmuş bir yöntem olduğunda çocuğun benlik gelişimine zarar vermektedir. Aslında dayak, atanı da atılanı da küçülten ve insana yakışmayan son derece ilkel bir yöntem olmasına rağmen günümüzde çocuk eğitiminde gerek ülkemizde gerekse Batı'da eskisi kadar sık olmasa da ne yazık ki halen başvurulmuş bir yöntem olmaya devam etmektedir. Bununla birlikte daha önce de belirttiğimiz üzere ilgisiz ve gevşek disiplinli anne-baba tutumlarının çocuk veya gençlerin benlik saygılarını baskıcı ve cezalandırıcı anne-baba tutumlarından daha fazla düşürdüğü gözlenmiştir. Başka bir deyişle çocuğun veya gencin benliği ve kişiliği üzerinde en olumsuz etki bırakan anne- baba tutumu, çocuğa karşı ilgisiz ve sevgisiz bir tutum sergileyen anne- baba davranışlarıdır.

4.5.İlgili ve Seven Anne–Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Kimlik Gelişimine Etkisi

İlgili anne- baba tutumları çocuğun veya gencin kişilik gelişimini ve olumlu bir kimlik oluşturmalarını da olumlu yönde etkilemektedir. Kişilik gelişiminin en önemli ve en etkili kaynağı aile yuvasıdır. Sağlıklı, huzurlu, sevgi dolu ve ilgili bir aile ortamında yetişme imkanı bulan çocuk, anne – babasına olduğu kadar onların benimsediği dinî ve toplumsal değerlere de bağlılık göstererek olumlu bir kimlik ve sağlıklı bir kişilik geliştirebilir. Bununla birlikte huzursuz ve çatışmalı aile ortamı ve mutsuz aile tecrübeleri, anne – baba ile

birlikte tüm topluma yayılan kin, isyan ve öfkeye neden olabilir (Hökelekli, 2009:234).

Bilindiği üzere çocuğun kişiliğinin temelleri ilk beş yıl içerisinde atılmaktadır. Bununla birlikte çocuğun dengeli ve uyumlu bir kişilik geliştirebilmesi, gelişim basamaklarını örselenmeden aşmasına bağlıdır (Yörükoğlu, 1992:169). Bunun için de ilgi ve sevgi gösteren anne - baba tutumlarının olması şarttır. Bu nedenle çocukluğunda ruhsal ve bedensel ihtiyaçlarına ve eğitimine karşı ilgi gösterilmemiş ve yeterince sevilmemiş, sevgiye doymamış, ilgi yoksunu bir insanın sağlıklı ve dengeli bir kişilik geliştirmesi ve başkalarını sevmesi imkansızdır. Çünkü insan yeterince almadığı bir şeyi doğal olarak başkalarıyla da paylaşamaz. Çocuklukta bu sevgi ihtiyacının anne ve baba olmak üzere iki kaynaktan alınması son derece önemlidir. Başlangıçta anne- babadan alınan bu sevgi gelişerek ve çevreye yayılarak zenginleşmektedir. Ayrıca çocuğun bu sevgi ve ilgi ihtiyacı tıpkı açlık ve susuzluk gibi sürekli doyurulması gereken bir ihtiyaç olduğundan anne-baba ve çocuk arasındaki sevgiye ve ilgiye dayalı ilişkinin süreklilik arz etmesi gerekmektedir (Yörükoğlu, 1992:183). Nitekim Haktanır ve Artar'ın Türkiye'de yayınlanan 37'si tez olmak üzere 211 araştırmayı inceleyerek gerçekleştirdikleri derleme çalışması sonucunda toplumsal gelişim bakımından ana - baba tutumlarının çocuğun duygusal ve toplumsal gelişimine önemli katkısı olduğunu, olumlu, demokratik ve dengeli tutumların sergilendiği ailelerde, çocukların olumlu kişilik özelliklerine (yüksek özsaygı, içten denetimlilik, olumlu benlik imajı gibi) sahip olduklarını tespit etmişlerdir (Haktanır, 2001:135-162).

Özetle belirtmek gerekirse çocuk anne- babanın kendisine karşı ilgili veya ilgisiz bir tutum sergilemesine bağlı olarak olumlu (sorumlu, demokratik, sevecen, özgüveni yüksek, uyumlu, tutarlı vs.) veya olumsuz (saldırgan, pasif, çekingen, kaygılı, nevroitik, bağımlı vs.) bir takım kişilik özellikleri geliştirecektir.

4.6.İlgili ve Seven Anne-Baba Tutumlarının Çocuğun Sosyal Uyum Düzeyine Etkisi

İlgi ve sevgi gösteren anne-baba tutumlarının, çocuğun toplum içindeki sosyal uyum düzeyine de çok büyük etkisi vardır. Zira yapılan araştırmalarda aile içerisinde anne- babasından yeteri kadar sevgi, ilgi ve şefkat görmemiş olan, kardeşleri arasında farklı muameleye tabi tutulmuş, sağlıklı olmayan bir aile ortamında yetişmiş olan çocukların suç işlemeye daha yatkın oldukları gözlenmiştir (Erdil, 1991:58). Nitekim suçlu çocuklar üzerinde yapılan araştırmalarda bu çocukların genellikle baskıcı – otoriter ve ilgisiz ailelerden gel-

dikleri tespit edilmiştir (Bkz. Yavuzer, 2001:138). Dolayısıyla ilk çocukluk dönemlerinde olduğu gibi çocukluktan gençliğe geçiş dönemi olan ergenlik döneminde de çocukların sevgi, ilgi, anlayış ve hoş görüye ihtiyaçları vardır. Bilhassa ergenlik döneminde yeteri kadar ilgi, anlayış ve sevgi görmeyen ve anne – babanın rehberliğinden mahrum kalan gençler, ailelerinde göremedikleri ilgi, sevgi ve değeri başka çevrelerde arayabilmekte, kötü arkadaş çevresinin etkisiyle bir takım kötü alışkanlıklar edinebilmektedirler. Özellikle çocukluğunda baskıcı ve otoriter bir aile ortamında yetişmiş olan gençlerde ergenlikteki isyanların ve karşı çıkmaların dozajı daha da yüksek olmaktadır.

Ergenlik döneminde, bazı ergenler ise kendileri ile ilgili duygu, düşünce ve davranışlara daha çok önem vermekte ve bu nedenle de son derece alıngan olabilmektedirler. Başkalarının kendileriyle sürekli ilgilenmelerini isteyen bu tür ergenler, ilgisizlik karşısında çok fazla üzüntü duyabilmekte, her zaman ve her yerde herkesten çok kendilerinden olumlu bir şekilde söz edilmesini ve kendilerine dostça ve arkadaşça davranılmasını istemektedirler. Bu dönemde eroin, esrar, alkol vb. gibi pek çok zararlı alışkanlıkların tuzağına düşen gençler, genellikle anne – babalarının ilgisizliklerinden, sevgisizliklerinden, bilgisizliklerinden ve çocuğunu kontrol edemeyişlerinden ya da aşırı şımartılmalarından dolayı bu tür yollara meyletmektedirler (Erdil, 1991:38-39).

4.7.İlgili ve Seven Anne–Baba Tutumlarının Geleceğin İdeal Anne-Baba Adaylarının Yetişmesine Etkisi

İlgili ve seven anne-baba tutumları geleceğin ideal anne – babalarının yetişmesinde de önemli rol oynamaktadır. Zira yüce manevî duyguların ilk tohumlarının atıldığı yer, ictimâî hayatın başlangıcı olan aile ocağıdır (Erdil, 1991:10). Bilindiği üzere çocuklar duyduklarından ziyade gördüklerini davranışa geçirmektedirler. Başka bir deyişle dünyaya geldiklerinde ilk gördükleri iki insanı yani anne –babayı davranışlarında rol model almaktadırlar. Dolayısıyla *“insanoğlu sevilmeye yeteneğini seville seville kazanmakta, sevmeden önce sevildiğini gözlemlemektedir.”* (Yörükoğlu, 1992:183). Bu sebeple *“sevgi ile büyütülenler sevgi ile bakacaklardır. Çünkü sevgi (ve ilgi) verasetle kazanılmaktadır. Fizikî benzerlik, huylar ve mal – mülk nasıl anneden babaya çocuklara ve yakınlarla geçiyorsa, sevgi, şefkat ve ilgi de öylece geçmektedir. Tabii ki bunun tersi de doğrudur.”* (Bilgin, 2000:109).

Özetle belirtmek gerekirse hem geleceğin sağlıklı ailelerini kuracak olan ideal anne-baba adaylarının yetişmesinde hem de toplum içinde üretken olma

işlevini ve çocuklarına karşı da verici olma yetilerini yitirdikleri için sevgisiz ve ilgisiz bir şekilde toplum dışına itilen ve kendi kaderlerine terkedilen yaşlıların bakımını üstlenebilecek sevgi, ilgi ve şefkat âbidesi bireylerin yetişmesinde ilgili anne – baba tutumlarının önemi büyüktür.

En küçük toplum birimi olan ailenin ilk eğitim kurumu olması, çocuğun ilk dini telkinleri ve ahlakî prensipleri, toplum kurallarını, örf ve âdetleri vb. şeyleri de ailede öğrenmeye başladığı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla çocuğun içinde yetiştiği ailede ilgili ve sevgi dolu ebeveynlerin olması, onun pek çok yönden gelişimini (benliğini, kişiliğini, kimliğini, sosyal uyumunu vs.) ruh ve beden sağlığını etkilediği gibi onun dine karşı tutumunu, dinî bir kişilik ve sağlıklı bir dindarlık oluşturmada da son derece etkilidir. Makalenin de ana temasını teşkil eden ilgili anne – baba tutumlarının din ve dindarlıkla ilişkisi, önemine binaen ayrı bir konu başlığı altında ele alınmaya çalışılacak ve ilgili başlık altında genişçe tartışılacaktır.

5. İlgili ve Seven Anne – Baba Tutumunun Din ve Dindarlıkla İlişkisi Nedir?

5.1. İlgili ve Seven Anne – Baba Tutumlarının Din ile İlişkisi

“Sevgi ve muhabbet varlığın özüdür. Yüce Allah’ın varlığa duyduğu sevgi yaratılışın sebebidir. Çünkü evrende var olan canlı-cansız bütün varlıklar Yüce Allah’ın eseridir. Allah Teâla varlığa duyduğu sevgi dolayısıyla bu görünen âlemi yaratmıştır. Görünen her şey Allah’ın aşkından başka bir şey değildir. Allah’tan insana doğru yayılan sevginin, insandan da Allah’a doğru gelişimini tamamlaması ‘iman’ denilen olgunun ta kendisidir. Dolayısıyla iman, Allah’a duyulan sevginin bir belirtisi ve ifadesinden başka bir şey değildir.” (Hökelekli, 2013:31-32).

Allah’ın insanlara gönderdiği ve inananlara bir yaşam tarzı sunduğu kutsal kitaplarda da sosyal bir varlık olan insanın diğer varlıklarla olan ilişkilerini düzenleyen bir takım kuralların (aile hayatı, miras, boşanma, akrabalar arasındaki ilişkiler vs.) yer aldığı görülmektedir. İnsanlara tüm evrenle barışık bir yaşam tarzı sunan İslam dini de insanın tüm varlıklarla ilişkilerini düzenlemekte, insanın bireysel ve toplumsal hayatına yönelik ilişkilerinde bir takım kurallar getirmektedir. İslam’ın temel kaynağı Kur’an-ı Kerim’de insanın başta Allah olmak üzere ailesi, yakın akrabaları ve diğer insanlarla hatta canlı-cansız tüm varlıklarla ilişkilerinin nasıl olması gerektiğine dair pek çok ayet-i kerimeye rastlamak mümkündür. Kısacası İslam’ın Allah’ı yeryüzünü emrine

verdiği (halifesi kıldığı) (Bakara:30; En'am:165; Yunus:14,73; Neml:62; Fatır:39; Sad:26) insanın diğer canlılarla ilgilenmesini, onları sevip korumasını ve onlarla bir şekilde iletişim içerisinde bulunmasını ona bir görev olarak yüklemiştir. Bun nedenle İslam dinine göre insan, etrafındaki tüm varlıklarla ilgili ve onlardan sorumlu olan bir varlıktır. Bir başka deyişle İslam'a göre insan için ilgisizlik diye bir şey söz konusu olamaz.

Özellikle insanlarla olan ilişkilerde sevgi, saygı, şefkat ve hoşgörü gibi faziletleri esas ölçü olarak kabul eden İslam dininde bu hususları açıklayan pek çok ayet ve hadis mevcuttur. Bu bağlamda İslam dininin temel kaynağı Kur'an-ı Kerim'e baktığımızda kainatı yaratan Yüce Allah'ın tüm varlıkları yarattıktan sonra onları başıboş kendi hallerine bırakmayıp canlı-cansız yarattığı her şeyle sürekli bir ilişki içerisinde olduğu ve onlarla ilgilendiği açıkça görülmektedir (Nisa:1; Rahman:29). Dolayısıyla Kur'an ayetlerinden Allah'ın insanlarla (Bakara:40) , manevi varlıklar olan melek, cin ve şeytanlarla (Sebe:40-41; En'am:128,130; İsra:61-62) , hayvanlarla (Nahl:68-69) ve diğer cansız varlıklarla (Fussilet:11; Enbiya:69) iletişim halinde olduğu kısacası yarattığı kainat ve onun içindeki canlı- cansız her şeyle ilgili ve bir şekilde ilişki içerisinde olduğunu, onları yarattıktan sonra kendi kaderlerine terk etmediğini görmekteyiz.

Bununla birlikte Allah, kendi ruhundan üflediği ve sıfatlarını sınırlı bir şekilde de olsa kendisinde bulunduran insana da canlı-cansız kainattaki bütün varlıklarla ilgilenme, onlara zarar vermeme ve onları faydalı amaçlar uğruna kullanma hakkını ve sorumluluğunu vermiştir (Ahzab:72). İnsan onuruna ve hukukuna son derece değer veren İslam dini insanlar arası ilişkilerde adaleti, itidalli olmayı, haddi aşmamayı, herkese karşı iyi niyetle yaklaşmayı tavsiye etmektedir. Diğer taraftan insan hak ve hürriyetine saygısızlığı zulüm, insanlar arası ilişkilerde âdab-ı muâşeret (görgü) kurallarını ihlal etmeyi de kabalık olarak nitelendirmektedir (Erdil, 1991:94). Örneğin, bu bağlamda İslam Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.) bir hadislerinde müslümanı diğer müslümanların elinden ve dilinden güvende olduğu kimse olarak tarif ederken (Riyâzü's-Salihin, 1, Hadis no:209) bir başka hadislerinde; *“kardeşinin yüzüne gülümsemen senin için sadakadır, iyilik ile emretmen ve kötülüklerden uzaklaştırman sadakadır. Bir kimseye yolunu kaybettiği yerde yolunu göstermen sadakadır. Âmâyâ kılavuzluk yapman senin için sadakadır”*(Seçme Hadisler, Hadis no:95) buyurarak âdeta etrafındaki tüm insanlara karşı ilgili,

duyarlı, sorumlu ve sevecen ideal bir Müslüman portresine işaret etmiş ve davranışlarıyla da bunun örneğini göstermiştir.

Toplumun en küçük birimi olan aileye tüm dinlerde olduğu gibi İslam dininde de büyük bir kutsallık atfedilmiş ve evlilik teşvik edilmiştir. Dolayısıyla hemen hemen tüm toplumlarda aile kurumu din temellidir. Bu nedenle başta karı koca olmak üzere aile içinde yaşayan bireylerin birbirleriyle olan ilişkileri, hak ve sorumlulukları beşerî ve hukukî olduğu kadar din kurallarıyla da düzenlenmiştir.

Tüm insanların, başlangıçta aynı anne-babanın evlatları olarak insanlık ailesinin ortak bireyleri oldukları için birbirlerine karşı duydukları ilk sevgi de ailevî temellidir. Evlilik hayatında sevgi, ilgi, şefkat dolu sınırsız bir aile ortamının oluşması, eşlerin birbirlerine olan sevgi, ilgi ve şefkatlerine bağlıdır. Daha doğrusu evlilikle birlikte sevgi, şefkat ve ilgi dolu bir aile ortamının oluşması eşlerin başlangıçta Allah'ın içlerine koymuş olduğu sevgi, ilgi ve şefkati (Rum:21) öldürmemiş olmalarına geliştirip yaşatmalarına ve tüm aile bireyelerine yaymalarına bağlıdır. Çünkü çocukların iyi ve sağlıklı bir şekilde yetişmesi için Yüce Allah, aile ortamında bulunması elzem olan bu değerleri başlangıçta kadın ve erkeğin doğasına yerleştirmiştir (A'raf:183; Rum:21; Zümer:6).

Ailenin temel unsurları olan anne-baba çocukların dünyaya gelmesine sebep olan en saygıdeğer varlıklardır. Anne-babanın çocuğuna karşı olan sevgisi, ilgisi ve şefkati Yüce Allah'ın onların kalbine naksettiği kutsal bir duygudur (Erdil, 1991:40). Bu nedenle çocuk sevgisi Allah sevgisindedir. Yüce Allah bebeklere kendi sevgisinden vermiştir. Esasında yetişkinleri etkileyen de bu ilahî sevgidir (Bilgin, 2000:36). Bu sevginin bir işareti Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa'nın çocukluğuyla ilgili olarak şu şekilde ifade edilmektedir: “ (Ey Musa! Sevilmem ve) gözümün önünde yetiştirilmen için sana kendimden bir sevgi lutfettim” (Tâhâ:39). İşte bu ilahî sevgi kırıntısı sayesinde ki Yüce Allah Hz. Musa'yı düşmanı Firavun'un sarayında öz annesine besletmiştir.

Kur'an-ı Kerim'in daha pek çok âyetinde insanın doğasında çocuklara karşı var olan bu sevgi duygusuna değinilmektedir. Örneğin, Hz. Yakub'un oğlu Yusuf'a olan sevgisi bu bağlamda zikredilebileceği gibi yine Hz. İbrahim ve Hz. Zekeriyya'yı da Allah'tan göz aydınlığı olabilecek ve nesillerini devam ettirecek tertemiz evlatlar istemeye yönelten (Bkz. Âl-i İmran:36,

38; İbrahim:35-40; Bakara:18-28) içlerine Allah'ın koymuş olduğu bu sevgi duygusudur.

Anlaşılabileceği üzere İslam'a göre gerek kadın gerekse erkek, çocuk sevgisini de için alan bir yaratılışla yaratılmışlardır. İşte ebeveynlerin çocuk yetiştirmeleri, çocuğuna sevgi ve şefkat göstermeleri, ciddi bir şekilde onunla ilgilenmeleri, onun sıkıntı ve eziyetlerine sabır ve tahammül göstermeleri, bedenî ve ruhî ihtiyaçlarını karşılamak için hiçbir fedakarlıktan kaçınmamaları, yaratılıştan sahip oldukları çocuk sevgisi sayesinde (Bilgin, 2000:37). Esasında dinimize göre çocukların anne-babaları üzerindeki hakları, ebeveynlerin de çocuklarına karşı en önemli vazifeleri, başlangıçta Allah'ın içlerine yerleştirmiş olduğu bu çocuk sevgisini hiçbir sebeple öldürmemeleri, bu içsel sevginin tınısına duyarsız kalamamalarıdır. Daha açık bir ifadeyle fitratın gerektirdiği gibi davranmalarıdır. Aslında İslam dini ebeveynlere sadece fitratlarında var olan sevgiyi temel alarak çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarına duyarlılık göstererek onun hem dinî hem de dünyevî bilgilerle iyi bir insan ve iyi bir Müslüman olarak yetiştirmelerini öğütlemektedir. Zira Fromm'un ifadesi ile gerçek sevgi, içerisinde sevilen nesneye karşı ilgi ve sorumluluk duymayı da beraberinde getirmektedir (Fromm, 1996:12,26,100). Dolayısıyla bu ilahi temelli çocuklara yönelik sevgi duygusu, aynı zamanda anne-babaya bir sorumluluk yüklemektedir. Bu sorumluluk, Kur'an-ı Kerim'in Tahrir suresi 6. âyetinde; *"Ey iman edenler! Kendinizi ve çoluk çocuğunuzu yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennemden koruyunuz"* şeklinde ifade edildiği gibi Hz. Peygamber'in pek çok hadis-i şerifinde de zikredilmiştir. Örneğin; *"hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüklerinizden sorumlusunuz,"* (Buhari, Cum'a:11) *"çocuklarınıza hoş muamelede bulunun ve onları güzelce terbiye ediniz"*(Seçme Hadisler, no:45) şeklindeki hadislerinde Hz. Peygamber, insanın fitratına seslenmekte ve bizleri içimizde var olan çocuklara yönelik sevgi duygusunun gereğini yerine getirmeye davet etmektedir.

Zira Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamber olarak gönderilmeden önce içinde yaşadığı dönem insanların vicdanlarının köreldiği, kendi kendilerine yabancılaştıkları, fitrattan uzaklaştıkları, kendi iç seslerini duymadıkları karanlık bir devir idi. Bu nedenle tarihte kendisinden Cahiliye dönemi diye söz edilen bu devrin insanları sevme yetilerini yitirdikleri için sevgi ve ilgiden yoksun idiler. Çocuk, yetim, kadın, köle, fakir ve kimsesizlerin yani toplumun zayıf ve savunmasız kesimlerinin ezilip istismar edildiği hatta cinsiyetlerinden dolayı kız çocuklarının yaşama haklarının bile ellerinde alındığı bu

dönemin uygulamaları İslam'ın gelmesiyle birlikte ortadan kalkmıştır. İslam dininin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de bu gayri dinî ve insanî davranışlar kınanmıştır (En'am:140; Tekvir:8-9). Böylece İslam'la birlikte insanlar tekrar fitrata uygun davranmaya davet edilmiş, vicdanlarının sesine kulak vermeleri, içlerinde var olan sevgi duygusunu yaşatmaları istenmiştir. Böylece Yüce Allah'ın çocukları sevmeye yönelik olarak başlangıçta insanların içlerine yerleştirmiş olduğu sevgi duygusunun gerektirdiği sorumluluğa dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda her şeyden önce kız olsun erkek olsun çocukların Allah'ın dilediği kimselere vermiş olduğu bir emanet olduğu, dolayısıyla onların yaşama hakkına riâyet edilmesi, her türlü fiziksel ve ruhsal ihtiyaçlarının büyük bir itina ile karşılanması, onların sevgisiz, ilgisiz, sahipsiz, himayesiz bırakılmaması gerektiği, onlara güzel ve anlamlı isimler koyulması gerektiği, dinî ve ahlakî eğitimlerinin tam ve eksiksiz bir şekilde verilmesi gerektiği vb. hatırlatılmıştır. Ayrıca gerek Kur'an-ı Kerim gerekse Hz. Peygamber hem Cahiliye âdetlerine muhalefet etmek adına hem de kız çocuklarının daha zayıf, nazik ve korumasız olmasına binâen onlara biraz daha kayırmacı davranılması tavsiye etmişlerdir. Zira Hz. Peygamber'in Cahiliyede sevgi ve ilgiden mahrum kalan kız çocuklarına ayrı bir ilgi, sevgi gösterdiğini ve değer verdiğini gösteren pek çok söz ve uygulamaya rastlamak mümkündür. Örneğin; *"her kim iki kız çocuğunu yetişkinlik çağına gelinceye kadar büyüüp terbiye ederse, kıyamet günü o kimseyle ben şöyle yan yana bulunacağız"* buyurarak parmaklarını bitişirdi (Tirmizi, Birr:13; Müslim, Birr:149). *"Bağış ve ihsanlarınızda çocuklarınıza eşit muamelede bulunun. Eğer ben birisini diğerine üstün tutacak olsaydım kız çocuklarını üstün tutardım"* (İbn-i Hanbel,1)

Bu nedenle ister kız ister erkek olsun tüm çocukların özellikle doğumdan sonraki ilk yıllarda anne-babanın ilgi, sevgi ve şefkatine ihtiyaçları olduğunu çok iyi bilen Hz. Peygamber başta kendi çocuklarına ve torunlarına olmak üzere tüm çocuklara karşı son derece ilgili ve şefkatli davranmıştır. Bilhassa anne-baba sevgisinden ve ilgisinden yoksun olan öksüz ve yetim çocuklara karşı Hz. Peygamber, özel bir ihtimam gösterirdi. Çünkü o, yetim ve öksüzlüğü bizzat yaşayarak tecrübe etmiş olduğundan onların sevgi ve ilgi ihtiyaçlarını empatik olarak hissedebiliyordu. Hz. Peygamber'in hayatı incelendiğinde O'nun bu husustaki hassasiyetini çok bariz bir şekilde görmek mümkündür.

Her şeyden önce çocukların sevgisini, dostluğunu ve güvenini kazanmaya çalışan Hz. Peygamber, çocuklara karşı sınırsız sevgi, ilgi ve şefkat göstermiş, her fırsatta onların seviyesine inmeyi ve onları hoş tutmayı, onlara olan

sevgi ve ilgisini gerek söz gerekse davranışlarıyla belli etmeyi ihmal etmemiştir. Örneğin Üsame b. Zeyd (r.a.) şöyle anlatıyor: “*Allah Rasulu (s.a.v.) beni alıp bir dizine, (torunu) Hasan’ı da öteki dizine oturturdu. Sonra bizleri bağrına basardı da ‘Allah’ım! Sen bunlara merhamet et, zira ben de onlara merhamet ediyorum’ diye dua ederdi.*” (Seçme Hadisler, Hadis no:51)

Hiz. Peygamber’in ibadetler esnasında bile çocuklara olan ilgi ve sevgisini sürdürmesi (Buhari, Edeb:81; Müslim, Selam:15) aslında O’nun bu konuyu ne kadar önemseydiğinin bir göstergesidir. Hayatın her cephesinde çocuklara olan ilgisini belli eden ve onlara verdiği değeri göstermeye çalışan Hiz. Peygamber, sokakta karşılaştığında onlara selam verir, hal ve hatırlarını sorar, (Buhari, Fedilu’s Sahabe: 22; Buhari, İsti’zan: 15) onlarla şakalaşır hatta oyunlarına iştirak ederek onları eğlendirmeye çalışır, (Buhari, İlim: 18) hastalandıklarında ziyaretlerine gitmeyi ihmal etmezdi (Buhari, Mardâ :9). Hatta Hiz. Peygamber’in kuşu ölen sahâbi bir çocuğa baş sağlığı dilemesi (Tirmizi, Edeb, Bab 24, Hadis no: 3720), farklı dinden bile olsa vefat ettiklerinde cenazeleri karşısında ayağa kalkması, O’nun çocuklara olan sevgi, ilgi ve şefkatini açık bir şekilde göstermektedir.

Özetle belirtmek gerekirse İslam dinine göre kâinatın mayasında, varlıkların özünde sevgi vardır. Allah sevdiği ve yaratmaya değer bulduğu varlıkları evrende var etmiş yani yaratmıştır. Dolayısıyla İslam’ın Allah’ı yarattıklarına karşı sevgi ve ilgi duyan, yarattıktan sonra da onları kendi kaderine terk etmeyen bir ilahtır. Bu nedenle kendi ruhundan üflediği ve yeryüzünü idaresine verdiği insan da içinde ilahi sevgiden bir kırıntı (öz) taşımaktadır. İşte bu ilahi sevgi kırıntısı ve başlangıçta Allah’ın insanın içine yerleştirdiği çocuklara olan sevgi duygusu, onu başta kendi yavrusuna olmak üzere diğer tüm canlılara karşı sevgi ve ilgi göstermesi yönünde harekete geçirmektedir.

5.2.İlgili ve Seven Anne-Baba Tutumlarının Dindarlıkla İlişkisi

Din ile olduğu gibi dinî inanç, tutum ve davranışların bireylerin günlük hayatına yansımından meydana gelen dindarlık ile de ilgili anne – baba tutumları arasında bir ilişki mevcuttur. Başka bir deyişle bir kimsenin kendisine özgü dinî özelliklerinin tümü olarak tanımlayabileceğimiz dinî kişiliğin ya da dindarlığın oluşmasında da anne - baba tutumlarının önemi büyüktür. Bununla birlikte dinin beşeri alanla temasından farklı dinsel yaşantı biçimleri ya da dindarlık biçimlerinin ortaya çıktığı bilinmektedir. Dolayısıyla gerek mensup olunan dinin türüne gerekse insanların dini algılama ve yaşama biçimleri olan

dindarlığa bağlı olarak din ve dindarlıkla anne – baba tutumları arasında farklı türden bir takım ilişkilerin var olduğu görülmesine rağmen araştırmaların çoğunda ilgili ve seven ya da demokratik anne – baba tutumları ile çocukların ve gençlerin dindarlığı, dine karşı tutumları arasında pozitif yönde ilişkiler olduğu hatta ailede annenin tutumunun çocuk üzerindeki etkisinin babadan daha fazla olduğu görülmektedir. Gerek Batı’da gerekse ülkemizde yapılan ampirik araştırma sonuçları da bu hususu gözler önüne sermektedir. Örneğin; Batı’da Björkqvist ve Holm’un 1002 üniversite öğrencisi üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmada, başlangıçta anne –babasıyla duygusal olarak iyi ilişkileri olan gençlerin dine karşı da olumlu bir tutuma sahip olacakları beklenirken araştırma sonuçlarının cinsiyete göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Söz konusu araştırmada kendileriyle olumlu duygusal ilişkileri olan dindar anne – babalara sahip olan kızlarda her iki ebeveynin, dindarlığı güçlendirici etkisinin neredeyse eşit derecede olduğu gözlenirken erkeklerde babayla olumsuz, anne ile olumlu duygusal ilişkilere sahip olmanın dindarlığı, her iki ebeveynle olumlu duygusal ilişkilere sahip olmadan daha fazla yordadığı ve erkeklerde baba tutumunun dindarlığı güçlendirici herhangi bir etkisinin olmadığı gözlenmiştir (Björkqvist and Holm, 1995:79). Ülkemizde Dinç’in İstanbul’da 11-18 yaş arası 157 ilköğretim ve ortaöğretim öğrencisi üzerinde anne –baba tutumları ile dinî yönelim arasındaki ilişkiyi incelemek için gerçekleştirdiği araştırmada dini yönelim ile algılanan anne-baba tutumlarının alt boyutları arasında yapılan karşılaştırmalarda anlamlılık düzeyinde bir takım ilişkilerin olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu araştırmada dini yönelimin duygu boyutu ile anne – baba tutumlarından tutarlı disiplin ve standartların belirliliği arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki görülürken dini yönelimin duygu boyutu ile olumsuz anne –baba tutumlarından birisi olan duygusal cezalandırma arasında negatif yönde ve istatikselsel olarak anlamlılık düzeyinde bir ilişki olduğu görülmüştür (Dinç, 2007:92-95). Yine Uysal’ın 14- 26 yaş arası gençlerde empati eğilimi, anne – baba tutumları ve dindarlık arasındaki ilişkiyi incelemek için gerçekleştirdiği araştırmada, anne - babalarının kendilerine karşı demokratik tutum sergilediğini düşünen gençler arasında dindarlık düzeyinin daha yüksek olduğu, buna karşın babalarını “*otoriter*” ve “*ilgisiz*” bulanlar arasında ise dindarlık eğiliminin daha düşük olduğu görülmüştür (Uysal, 2015:11).

Gerçekte ilgili anne – baba tutumları ile dindarlık arasında pozitif yönde bir ilişkinin olmasının nedenini anlamak zor değildir. Her şeyden önce tüm çocuklarda bitmek tükenmek bilmeyen bir dinî merak duygusu ve sarsılmaz bir kuvvet arayışı vardır (Erdil, 1991:78). İşte çocuğun özünde doğuştan var

olan bu din duygusunun uyandırılması, şuurlu hale getirilmesi ve geliştirilmesi gerekir. Bunun yeşermesi ve filizlenmesi için de öncelikle sevgi ve ilgi dolu bir aile ortamına ihtiyaç vardır. Zira anne – babanın sevgi ve ilgisinden yoksun büyüyen bir çocuk ne şekilde eğitilirse eğitilsin sonuç alınamaz. Anlayışsız, sevgi ve ilgiden yoksun bir aile ortamında büyüyen bir çocuğa dinî ve manevî değerleri kazandırmak zor olduğu gibi sağlıklı dindar bir kişilik oluşturmak da imkansızdır. Bununla birlikte sevgi ve ilgi dolu bir aile ortamında çocuğun sağlam bir dinî kişilik kazanması ve manevî değerleri benimsemesi kolaylaşır. Yeterince sevgi ve ilgi gösteremeyen, davranışlarıyla örnek olamayan anne- babaların vereceği din eğitimi ve manevî telkinler bu sevgi ve ilgi açığını hiçbir zaman gideremez (Erdil, 1991:80). Bu nokta da Pestalozzi'nin şu sözüne hak vermemek elde değildir: *“Temelinde sevgi olan hiçbir eğitim başarısızlığa uğramaz.”* Çocuğun anne – babasıyla olan iletişimi sağlıklı ve ilişkileri iyi olduğunda çocuk, doğal olarak onların hoşuna giden davranışları benimsemeye yatkın hale gelecektir. Çünkü çocuklar için her zaman en iyi rol model anne – babalarıdır. Dindar olan anne – babaların çocukları dine karşı mesafeli olduklarında bu durum, çoğu zaman ailedeki sevgi bağlarının problemli olduğunun bir göstergesi olabilmektedir. Çünkü dinden uzaklaşan insanların çocukluk yaşantılarına bakıldığında, çocukluk dönemlerindeki negatif etkilerin yıllar sonraki yaşantılarda da izlerini görmek mümkündür (Köse ve Ayten, 2013:132). Bu bağlamda bizzat tanık olduğum ve dinlediğim beni derinden etkileyen birkaç örneği burada paylaşmak istiyorum. Bir gün odama gelen bir öğrencim sohbet esnasında *“hocam ben Allah’la kavgalıyım, babam peygamber olsa iman etmem”* şeklinde bir söz sarf etti. Bunun üzerine biraz şaşkınlıkla ben *“neden?”* diye sordum. Cevabı çok düşündürücü idi. *“Hocam ben çok çocuklu bir ailenin evladıyım. Ailem son derece dindardır. Fakat özellikle babam çocukluğumda bize karşı çok ilgisizdi. Kendisi bizimle hiçbir şekilde ilgilenmeyen, bizi hiç kale almayan, sadece bir takım dini emir ve yasakları sürekli bize telkin etmeye çalışan birisiydi. Ben çocukluğum boyunca babamdan nefret ettim. Benim seçme hakkım olmadığı halde niçin beni böyle bir babadan dünyaya getirdi diye içten içe Allah’a da kızgınlık duydum ve O’na hâlâ dargınım”*... Diğer bir çarpıcı örnek orta yaşın üstünde olan bir kurran kursu öğreticisinin itiraflarıydı. Bir yolculuk esnasında *“hocam biz insan psikolojisi ve pedagojisinden habersiz olumsuz din adamı ve din eğitimcisi örneklerini görerek büyüdük. Mesela benim babam bir din görevlisiydi. Bağda bahçede çalışmaktan çok bıktığı için Kur’an okumayı da bildiği için bir gün mülâkatla din görevlisi alındığını duyarak sınava katılmış ve din görevlisi*

olarak atanmış. Babam anneme ve bize karşı son derece sert ve kaba davranırdı. Bir gün camide namaz kıldırıldığı esnada 7-8 yaşlarında erkek kardeşim de camiye namaz kılmaya gitmişti. Namaz biter bitmez babamın kardeşime şiddet uygulamaya başladığını görünce hepimiz şaşırдық ve bir an nedenini anlayamadık. Sonra anladık ki babamın kardeşime şiddet uygulama sebebi daha önceleri niye düzenli olarak camiye gelmeyişiymiş. O günü hiç unutmuyorum hocam... Kardeşim o günden sonra camiden ve camide namaz kılmaktan nefret etti”...Son bir örnek de yine yetişkin orta yaşın üstünde bir bayanın anlattığı benzer şekildeki itiraflardır.. ”Hocam benim babam din görevlisiydi. Din anlatımı hep emir, yasak, günah, cehennem, ateş, azap türünden ifadeleri içeriyordu. Anneme mutlaka bir bahane bulup sürekli şiddet uygulardı.. Köylüler ve komşular bile babamdan çok çekinirdi. Bir keresinde uzun bir kış gecesinde babam yatsı namazını kıldırarak üzere camiye gidince bize komşu teyzeler ve çocukları gelmişti. Biz bayan arkadaşlarımızla bir şeyler çalıp oynamış biraz eğlenmiştik. Babam camiden çıkıp evin bahçesine girdiğinde bizim sesimizi duyunca hızla evin içine daldı ve elinde büyük bir sopa ile komşu teyzelerin içinde ‘siz gece vakti burada şeytanları mı topluyorsunuz’ diyerek benim üzerime yürüdü. Komşu teyzeler beni babamın elinden kurtarmak için sizin çocuğunuz değil biz oynayıp eğleniyorduk demek durumunda kaldılar. Ben o geceyi hiç unutmuyorum... Çocukluğum boyunca ben babamdan ve babamın yasaklarla örülmüş dininden nefret ettim. Asla din görevlisiyle evlenemeyeceğim diye de kendi içimde söz vermiştim ve evlenmedim”...Örnekleri çoğaltmak mümkün... Etrafımızda şiddet ve baskı ile Kur’an-ı kerim ezberletildiği için ruh sağlığını yitiren ve bir takım davranış bozuklukları gösteren kişileri halen ne yazık ki, görebiliyoruz.. Anne – babanın şiddet, korku ve baskıya dayalı olarak gerçekleştirdiği din eğitiminin bilhassa sevgi dili dokunma olan çocuk ve gençler üzerinde yarattığı travmaların hasarını tarif etmek imkansız...

Dolayısıyla çocuğun içinde bulunduğu aile ortamı ve anne babanın tutumları ailede din eğitiminin hangi metotla verileceği hususunda da belirleyeceği bir unsur olmaktadır. Bu nedenle aile ortamı, anne - babanın tutumları ve çocuğa din ve ahlak eğitiminin hangi yöntemle verildiği birbirleriyle son derece yakından ilişkili hususlar olup aynı zamanda çocuğa başarılı bir din ve ahlak eğitimi verilmesinin de belirleyici unsurlarıdır.

Her şeyden önce İslam dinine göre tertemiz ve kusursuz bir varlık olarak dünyaya gelen insan yavrusu iyi bir insan ve tam bir Müslüman olmanın tüm şart ve imkanlarına sahiptir (Hökelekli, 2012:281). Bu hususu Hz.

Peygamber (s.a.v.); “*her doğan fıtrat üzere doğar, sonra onu annesi, babası, Yahudi, Hıristiyan, Mecusi (hatta müşrik) yapar*” (Buhari, Cenâiz:79,80,93; Müslim, Kader:22-25) hadis-i şerifiyle dile getirmiştir. Dolayısıyla nasıl ki resme, müziğe, matematiğe vs. kabiliyeti olan çocukları keşfedip onlara kabiliyetleri yönünde eğitim veriyorsak çocuklarda yaratılıştan dinî bir hissin bulunduğu da kabul edilmeli, onu geliştirme ve olgunlaştırma yönünde çaba gösterilmelidir (Erdil, 1991:86). Esasında bu husus Kur’an tarafından anne-babaya bir görev olarak verilmiştir (Tahrim, 6). Çünkü çocuk anne ve babaya Allah tarafından verilmiş olan bir emanettir. Ebeveyneler kendilerine verilmiş olan bu emanete karşı gerekli ilgi, sevgi ve bakımı göstermezler, ona gerekli eğitimi vermezlerse yani sorumluluklarını yerine getirmezlerse böyle bir evlat, anne –babaya apaçık bir düşman, isyankâr olabileceği gibi toplum için âdeta infilâk edecek zararlı bir bomba haline de gelebilir.

Çocuğun ilgi, istek ve ihtiyaçlarına karşı duyarlı olmayan, sevgiden yoksun olan anne – babalar çocuklarına din ve ahlak eğitimi verme sorumluluklarını yerine getirirken genelde korkutma ve baskı kurma yöntemini esas almaktadırlar. Oysa unutulmamalıdır ki sevgi ile aktarılanlar kadar korku ile aktarılanlar da çocuk üzerinde kalıcı bir etki yapmaktadır. Tabii ki korkutma ve baskı ile aktarılanların çocuk üzerindeki etkisi ne yazık ki negatif olmaktadır (Köse ve Ayten, 2013:131). Oysa çocuğa dinî eğitim verilirken ve dinî telkinlerde bulunurken bunun sevgi diliyle ve sevgiye dayalı olarak ve sevgi ortamında yapılmasının önemi büyüktür. Çünkü iyi ve olumlu yönde dinî eğitim verilen, zorlanmadan ibadetlere alıştırılan ve bu ibadetleri bıkmadan seve seve yerine getiren çocuklar sağlam bir kişilik ve güzel bir ahlak geliştirmektedirler.

Diğer taraftan anne – baba tutumları çocuğun dine karşı tutumunda ve dindarlığında etkili olduğu gibi Tanrı (Allah) tasavvuru üzerinde de etkili olmaktadır. Dolayısıyla Allah inancı ve bir takım dinî davranışları çocuğa benimsetirken korkutma ve ceza yöntemi baz alındığında ruhen sağlıklı bir kişilik yapısı oluşturulamadığı gibi sağlıklı bir dindar tipi de ortaya çıkmamaktadır. Nitekim bu hususu yapılan ampirik araştırmalar da ortaya koymaktadır. Örneğin, Hertel ve Donahue’nin ABD’de 1220 erkek 1340 kız öğrenci üzerinde yaptıkları araştırmada, anne – babasını ilgili ve seven olarak algılayan ve anne – babası seven Tanrı imajına sahip olan çocukların Tanrı’yı da seven bir varlık olarak algıladıkları ortaya çıkmıştır (Bkz. Julie et al, 2013:200-212). Diğer taraftan Pakistan’da 20-25 yaş arası 50 kişilik bir örneklem üzerinde

gerçekleştirilen bir araştırmada ihmalkar, ilgisiz bir anne – babaya sahip olmanın koruyucu ve şefkatli Tanrı algısıyla negatif yönde ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır (Najam and Batoool, 2012: 83-99). Yine Mcdonald ve arkadaşlarının 18-27 yaş arası Amerikalı gençler üzerinde gerçekleştirdikleri bir araştırmada, duygusal olarak soğuk ve manevi desteğin olmadığı bir aile ortamında yetişenlerin Tanrıyla ilişkilerini daha yüksek derecede samimiyetten uzak olarak algıladıkları, benzer şekilde katı ve otoriter ailelerden gelen gençlerin de Tanrıyla olan ilişkilerini hem samimiyetten uzak hem de kaygı verici olarak algıladıkları tespit edilmiştir (McDonald, Angie, et al, 2005:21-28).

Bu nedenle çocuğa ‘*yemek yerken besmele söylemezsen Allah yakar, yemekten önce veya sonra elini yıkamazsan cehennemine atar, yalan söylersen dilini keser ya da dilin kurur*’ vs. şeklinde yapılan dinî telkinler aynı zamanda anne – babanın Tanrı tasavvurunu ve çocuğa karşı tutumunu yansıtmaktadır. Böyle bir tutum, çocukta korkuya dayalı cezalandırıcı bir Allah tasavvurunun oluşmasına yol açmaktadır. Bu tür telkinlerle çocuk, Allah’ı sanki evde düzeni, disiplini sağlayan, insanları cezalandırmak için sürekli fırsat kollayan, cehennemde yakan, korkutucu bir varlık olarak düşünmeye başlamaktadır (Canan, 2014:138). Aslında çocuğa Allah’ı bu şekilde anlatmakla günlük yaşamımızda polis, devlet vb. gibi kendimize tahakküm etme hakkını verdiğimiz kişi ya da kurumlar hakkındaki imajımızı bir nevi Allah’a yansıtarak çocuğun zihnini Allah’ı hep gazap ve cezalandırıcı yönde algılaması için şartlandırmış oluyoruz (Köse ve Ayten, 2013:131).

Kendisine bu şekilde dinî telkinlerde bulunulan, korkutucu ve cezalandırıcı yönü hep ön planda olan bir Allah inancı verilmeye çalışılan bir çocuğun özgüveni ve benlik saygısı düşük olacaktır. Böyle bir çocuk her an yanlış yapma korkusundan dolayı son derece çekingen, kendisini köşeye sıkıştırılmış ve alınyazısının oyuncuğu gibi görmeye başlayacaktır. Ayrıca bu tip çocuklar, özgür iradesini kullanamayan, sorumluluk alamayan, tüm iyilik ve kötülüklerin kendi dışında olduğuna inanan bir kişilik, baskıcı, katı ve esneklikten uzak bir vicdan geliştirecektir. Kendisini olduğu gibi başkalarını da günahkar olarak gören böyle bir çocuk, diğer insanlara karşı da acımasız ve bağnaz olabilmektedir. Çünkü bu tip çocuklara neyin iyi neyin kötü olduğu uygun bir üslûpla ve uygun bir tarzda öğretilmeyip yaptıkları her yanlış hareket günah olarak nitelendirilmiş, günah korkusu ile eğitilmeye ve dindarlaştırılmaya çalışılmıştır (Canan, 20014:138).

Esasında ilgi ve sevgiden yoksun, baskıcı ve otoriter ailelerdeki anne –babalar, tüm baskılara rağmen çocuk üzerinde sağlayamadıkları disiplini Tanrı’dan beklemeye başlamakta hatta onu bir tür vasıta olarak kullanma yoluna gitmektedirler. Gerçekte böyle bir yöntem din eğitimi açısından doğru olmadığı gibi sağlıklı bir üst benlik gelişimi için de doğru değildir. Böyle bir yöntemle yetişen çocuk esnek ve gerçekçi olamadığı gibi katı buyruklara bağlı kaldığından hoşgörülü de davranamaz (Yörükoğlu, 1992:227). Baskıyla aşılana din ve ahlak eğitimi, çocukta sağlıklı bir dindarlık ve ahlakî yaşantı meydana getirmemektedir. Ruh hekimlerinin tespitine göre davranışları en bozuk olan çocuklar, öğüdün ve dayanın çokça olduğu ailelerde görülmektedir. Baskıya ve korkutmaya dayanmayan bir din eğitimi kişinin iyi bir insan olarak yetişmesini sağlamaktadır. Zira çocuk pek çok değer yargısı gibi dinî inanç ve uygulamaları da sağlıklı bir aile ortamında anne –babasını örnek alarak geliştirebilmektedir (Yörükoğlu, 1992:230).

Günümüzde yine baskıcı ve otoriter tipteki bazı anne – babaların pek çok şeyde olduğu gibi din alanında da hiçbir zaman çocukların ilgi, istek, yetenek, ihtiyaç, hazır oluş ve duygularını dikkate almaksızın küçükken kendi yapamadıklarını çocuklarına yaptırma yönünde hareket ettikleri görülmektedir. Bu tür anne – babalar *‘ben küçükken Kur’an öğrenemedim, hafız olamadım, çocuğum öğrensin, hafız olsun’* anlayışıyla baskıcı ve hırs yönelimli hareket ederek farkında olmadan çocuklarını bıktırıp bezdirerek onların gönüllerine hitap etme fırsatını kaçırabilmektedirler (Köse ve Ayten, 2013:132). Oysa pedagojik olarak bilinen bir gerçektir ki çocukların duyguları, ihtiyaçları, oyun isteği, istirahatı vs. dikkate alınmaksızın zorla öğretilmek istenen davranışlar çocuğa faydalı olmak yerine onda ters bir tepki oluşturabilmektedir. Çünkü baskıyla ve korkutularak yaptırılmak istenen ibadetler ve dinî davranışlar çocukta zamanla soğuma ve bıkkınlık meydana getirebilmektedir (Erdil, 1991:80).

Özetle söylemek gerekirse sevgi dolu ve ilgili bir aile ortamı içinde çocuğa din eğitimi verilmelidir. Ayrıca bir takım dinî davranışlar ve Allah inancı kazandırılırken Allah’ın gazabından ziyade kullarını sevmesinden, kullarına olan şefkatinden söz edilmesi, iyi davranışlarda bulunulduğunda kullarından hoşnut olacağından bahsedilmesi yani sevginin merkez alınıp sevgi dilinin kullanılması ve bu eğitimin sevgi ortamında gerçekleştirilmesi son derece önemlidir. Zira biz Allah’ı ne kadar seversek O’nun da bizi seveceği, esirgeyeceği her zaman her yerde bize yardım edeceği ve sahip

olduğumuz her şeyi bize Allah'ın verdiği için hatırlatılması çocuğun kalbinde sevgiye dayalı sağlam bir dinî inancın yeşermesine yol açacaktır.

5.3. İlgili ve Seven Anne-Baba Tutumlarının Din Değişirme ile İlişkisi

İlgili ve seven anne-baba tutumları çocuk veya gençlere verilecek din eğitiminin başarıya ulaşmasında ve sağlıklı bir dinî kişiliğin yani dindarlığın oluşmasında etkili olduğu gibi gençlerin çocukluktan itibaren kendilerine öğretilmeye, benimsetilmeye çalışılan dinden tatmin olmalarında, o dine bağlanıp onda istikrar göstermelerinde de etkili olmaktadır. Hayata dair her türlü eğitim ve kazanımlar öncelikle ailede edinildiği için çocukluk döneminde ailede yaşanan olumlu veya olumsuz tecrübeler bireyin ilerleyen yıllarda inandığı dinde istikrar göstermesini de olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle din değiştiren gençlerin ve yetişkinlerin din değiştirmelerinde mutsuz çocukluk yaşantılarının etkisi olduğu araştırmalarda tespit edilmiştir (Köse ve Ayten, 2013:145).

Bu bağlamda bazı psikanalitik öğretiler, '*yardımcı*', '*koruyucu*', '*güçlü*' baba duygularını tatmamanın yani babasız büyümenin veya ilgisiz bir babaya sahip olmanın dine dönüş ve din değiştirme vakalarında önemli bir etken olduğunu ileri sürmektedir. Babasızlık ya da ilgisiz, etkisiz hatta sert bir baba çocuğun sosyalleşmemesinde ve korunma duygusunun gelişmemesinde etkili olduğundan bu tür çocukların söz konusu problemleri çözmek için dine ya da din değiştirmeye teşebbüs ettikleri görülmektedir (Köse ve Ayten, 2013:147).

Dolayısıyla mutsuz çocukluk yaşantıları ve bozuk aile ilişkilerine bağlı olarak gençlerin psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarına cevap vermeyen, onların belli bir düzeyde de olsa mutlu olmalarına imkan tanımayan aile ve toplum şartları, gençte bir takım isyan ve tepkilere yol açmaktadır. Böylece genç insan, ailesinden ve içinde yaşadığı toplumsal çevreden intikam almak dürtüsü ile motive olmak suretiyle dinini ya da mezhebini değiştirebilmektedir (Hökelekli, 2009:229). Her ne kadar din değiştirme hadisesi sadece ergenlikle sınırlı bir olay olmasa da en riskli grubu yine gençler oluşturmaktadır. Çünkü gençlik dönemi, insan hayatında çok yönlü değişimlerin ve gelişimlerin yaşandığı bir hayat evresi olup kimlik arayışı, hayatta bir anlam ve amaç bulma, kendini bir davaya adanma, toplumdaki yerini ve rolünü tanıma ve bulma ihtiyaçları onların en güçlü motivasyon kaynaklarını teşkil etmektedir. Tutunacak bir dal ve güvenilecek otoritelerin olmayışı tutarlı ve tatmin edici toplumsal

yapıların eksikliği ve gelecekle ilgili kaygılar, gencin kimlik bunalımını derinleştirmektedir. Böylece kendi durumunu değiştirecek ve daha iyiye götürecek bir gelecek umudu vadeden söylemler gencin ilgisini çekmektedir (Hökelekli, 2009:217-219).

Nitekim bir Protestan misyonerin açıklamalarından anlaşıldığına göre son on yıl içerisinde Türkiye’de Hıristiyanlık dinini seçen gençlerin sayısı iki bin dolayındadır (Bkz. Öz, 2002:27). Sevgisiz ve ilgisiz bir aile ortamında önemsenmeyen, değer ve kabul görmeyen, baskı ve kötü şartlarda yetişen benlik ve kimlik bocalaması yaşayan bazı gençler din değiştirmek suretiyle problemlerinden kurtulduklarını düşünmektedirler. Din değiştiren gençlerin ifadelerinden genellikle bunların baskıcı, otoriter, sürekli olarak çatışma ve kavgaların olduğu mutsuz, sevgi, ilgi ve anlayıştan yoksun bir şekilde yetiştikleri anlaşılmaktadır (Hökelekli, 2009:230-232). Esasında Batı’da yapılan araştırmalarda da din değiştiren kimselerin geçmiş yaşantılarında aileleriyle ciddi anlamda sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir (Köse, 2012:50-53). Örneğin 2005 yılında Bursa il merkezinde 25 kişilik bir örneklem grubu üzerinde katılımcı gözlem ve mülakât yöntemiyle gerçekleştirilen bir araştırmada, mutsuz çocukluk tecrübeleri, sevgi ve ilgi eksikliği ve bozuk aile ilişkilerinin yol açtığı gerilim sonucu din değiştirip Hıristiyan olanların oranının % 32 olması oldukça dikkate değerdir (Hökelekli, 2009:220-229).

Özetle belirtmek gerekirse, ilgisiz ve sevgisiz bir aile ortamında önemsenmeyen, değer ve kabul görmeyen, baskı ve kötü şartlarda yetişen, mutsuz çocukluk yaşantılarına ve bozuk aile ilişkilerine sahip çocukların ve gençlerin din değiştirmeye teşebbüs ettikleri görülmektedir. Ayrıca ailede verilen baskıcı ve katı tarzdaki yanlış din eğitiminin de çocukların ergenlik veya yetişkinlikte din değiştirmeye yönelmelerinde etkili faktör olduğu görülmektedir (Hökelekli, 2009:147).

Sonuç ve Öneriler

Toplumun çekirdeğini teşkil eden ailenin ve ailede çocuğun ilk eğitimcileri olan anne – babaların çocuğa karşı sergiledikleri tutumların dinden ve dindarlıktan etkilenmemesi ve aynı zamanda dini ve dindarlığı etkilememesi mümkün değildir. Esasında din ve dindarlık ile ailedeki ebeveyn tutumları arasında karşılıklı bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Çünkü bir toplumda din ve dinsel yaşantı biçimleri, aile kurumunu ve ailedeki ebeveyn tutumlarını etkilediği gibi ailede anne – babanın çocuklarına karşı sergilediği tutumlar

da din ve dindarlığı etkilemektedir. Her şeyden önce aile ilk eğitim kurumu olduğu için çocuklar, ilk dini telkinleri ve ahlakî prensipleri ailede öğrenmeye başlamaktadır. Dolayısıyla çocuğun içinde yetiştiği ailede ilgili ve sevgi dolu ebeveynlerin olması, onun pek çok yönden gelişimini (benliğini, kişiliğini, kimliğini, sosyal uyumunu vs.) ruh ve beden sağlığını etkilediği gibi onun dine karşı tutumunu, Tanrı tasavvurunu, inandığı dinden tatmin olmasını ve onda istikrar göstermesini kısacası sağlam bir dinî kişilik ve sağlıklı bir dindarlık oluşturmasını da etkilemektedir.

Araştırmanın sonunda şu önerilerde bulunulabilir:

- Medeni ve çağdaş insanın ve hakiki bir Müslümanın en temel özelliği kendisini tanımasıdır. İnsan kendisini tanıdığı anda ve kendi eksik ve yanlışlıklarını gördüğünde değerli bir varlık haline gelir. Başka bir deyişle insanlar arası ilişkilerde beğenilmeyen, hoş karşılanmayan huy ve davranışlarını terk ettiğinde olumsuz davranışlarını en aza indirgediğinde değeri artar. Dolayısıyla insan kendi özüne yönelmeli, içindeki ilahi sevginin kıvılcımını keşfetmeli ve onu bir sevgi meşalesine dönüştürebilmelidir. Sevginin bir ilgi ve sorumluluk gerektirdiği bilinciyle de başta aile yuvasındaki eş ve çocuklarına olmak üzere evrende var olan her şeye karşı ilgi, sevgi duymalı ve sorumluklarını yerine getirmelidir. Diğer taraftan maddi konularda olduğu gibi sevgi ve ilgi konusunda da çocuklar arasında ayırım yapılmamalıdır.
- Gerek ailede gerekse okulda din eğitimi, sevgi ve ilgi dolu bir ortamda sevgi temelli olarak ve sevgi diliyle verilmelidir. Aşırı korkutucu ve cezalandırıcı eylem ve söylemlerden kaçınılmalı, her şeyden önce çocuk ve gençlerin psikolojisi dikkate alınmalıdır. Daha ziyade gençlere rahatlık ve huzur veren, hayatlarına anlam ve umut veren dinî yorumlara ve söylemlere ağırlıklı olarak yer verilmelidir. Bu bağlamda çocukların zihninde seven, başlısılayan ve ödüllendiren Allah imajı oluşturulmaya çalışılmalıdır.
- Hızlı teknolojik, bilimsel ve sosyal gelişmelere paralel olarak günümüzde aile yapısında da bir takım değişiklikler meydana gelmektedir. Her geçen gün nesiller arasındaki kültürel farklılıklar artmakta, anne-babaların çocuklarını anlama ve eğitime imkanı ortadan kalkmakta, kuşak çatışması yaşanmaktadır. Bu nedenle günümüzde çocukların eğitim – öğretimi kadar anne - babaların eğitimi de büyük

önem kazanmaktadır. Hatta eğitimin anne ve babalardan başlatılması ebeveyn eğitimine özel bir önem verilmesi gerekmektedir. Anne-babalara bu eğitim hem sivil toplum örgütleri aracılığıyla hem de devlet eliyle verilebilir. Dolayısıyla örgün eğitim kurumlarında anne- baba eğitimi, yaşlılık ve yetişkinlik psikolojisi gibi derslere yer verilmesi kurulacak olan ailelerin daha sağlıklı ve bilinçli olmasını sağlayabilir. Bu bağlamda her ne kadar bugün Türk aile yapısı şekil olarak çekirdek aile olma yönünde bir değişim göstermiş olsa da aile içi ilişkiler bazında halen otoriter olma özelliğini korumaktadır. Bu nedenle geleneğe rağmen ilgili ve sevecen anne – baba olmak eğitim gerektirir. Eğitimi Rabbinden alan Hz. Peygamber de bedevilerin çok katı, soğuk ve ilgisiz tutumuna rağmen o dönem için çok dikkat çekici ve şaşırtıcı olabilecek derecede ilgili, sevecen ve müşfik bir ebeveyn ve eş olabilmıştır. Dolayısıyla bu gün daha ziyade geleneğe ve kültüre göre şekillenmiş olan ve genelde bilgiye, okumaya ve araştırmaya dayanmayan dindarlık biçimleri, insanı ilgili, sevecen, müşfik ve etrafla barışık bir insan haline ne yazık ki getirememektedir.

- Sanayileşen toplumlarda eğitimin ortak bir amaca doğru gittiği her ne kadar söylene de toplumlar arası farklılıkların tamamen ortadan kalktığı söylenemez. Gerçekte bugün bizim toplumumuz için asıl problem geleneksel eğitim anlayışımızı çağın ihtiyaçlarına göre nasıl düzenleyebileceğimiz hususudur. Asıl problemimiz insan ilişkilerini ve aile bağlarını zayıflatmadan bağımsız ve girişken bir insan tipini nasıl yetiştireceğimiz hususudur.

Kaynaklar:

- Ahmed b. Hanbel, (241/855), (1982). *el-Müsned*, C. I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Atkinson, Rita L. ve arkd. (1999). *Psikolojiye Giriş*, çev. Yavuz Alagon, 12.bsk., Arkadaş Yay., Ankara.
- Baumrind, D. (1966). "Effects of authoritative parental control on child behavior," *Child Development*, 37(4), ss.887-907.
- Bilgin, Beyza (2000). *İslam ve Çocuk*, DİB Yay., 4. bsk., Ankara.
- Bilgin, Vecdi (2003). 'Popüler Kültür ve Din: Dindarlığın Değişen Yüzü', *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (1), ss.193-214.
- Björkqvist, Kaj and Holm, Nils G. (1986). "Parental Influence On Religiosity", Presented at the Annual Meeting of the Society Study On Religion in Washington, DC, November 13-16, Revision For This Volume,1995, pp.79-88.

42 • İLGİLİ-SEVEN ANNE-BABA TUTUMLARI İLE DİN VE DİNDARLIK
ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE

- Canan,İbrahim (2014). *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, Işık Yay. 7.bsk., İstanbul.
- Coştu, Yakup (2009). Dine Normatif ve Popüler Yaklaşım (Bir Dinî Yönelim Ölçeği Denemesi) *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(15), ss.119-139.
- Cüceloğlu, Doğan (1998). *Yeniden İnsan İnsana*, 19. bsk., Remzi Kitabevi, İstanbul.
- C.K.V.S., Auron and Watkins, David (1997). "Coping with Stress in Hong Kong and University of Sydney", *Australia*, Vol.40, p.50.
- _____ (2010). "Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, S.8, ss.26-35.
- Dinç, Ayşenur, "Ergenlerde Anne – Baba Tutumları ve Dini Yönelim" 82007). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- El- Buharî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, (256/870 (1979). el-Cami'us-Sahih, C.I-VIII, El- Mektebetül İslamiyye, İstanbul.
- Erdil, Kemalettin (1991). *Aile Okulu*, TDV Yay., Ankara.
- Erikson, E.H. (1984). İnsanın Sekiz Çağı, çev. Bedrihan T.Üstün, Vedat Şar, Sevinç Matbaası, Ankara.
- _____ (1996). *Sevme Sanatı*, çev. Nermin Tunç, Kıbele Yayınevi, İstanbul.
- Et-Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa, (279/892), Sünen'üt-Tirmizi, C.I-V, Daru İhyai't-Turasi'l Arabiyye, Beyrut, 1938(1357).
- Göcen, Gülüşan (2006). "Dinî İnanç ve İbadetin Kendini Gerçekleştirme İle İlişkisi", *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* (içinde), Der.Hayati Hökelekli, İlaveli 2.bsk., DEM Yay., İstanbul.
- Haktanır G., ve Artar M. (2001). *Türkiye'de Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Araştırmalarına Toplu Bakış*, Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. Bekir Onur, A.Ü. Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yay., No:9, Ankara, ss:135-162.
- Hökelekli, Hayati (1985). 'Dinî Kişiliğin Kuruluşunda İradenin Rolü', *Diyanet Dergisi*, C. XXI, S..20, SS.16-29.
- _____ (2009). Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din, DEM Yay., İstanbul.
- _____ (2012). İslam Psikoloji Yazıları, DEM Yay., İstanbul.
- _____ (2013). *Psikoloji ve Din Eğitimi Yönüyle İnsanî Değerler*, DEM Yay., İstanbul.
- İmam Nevevî, *Riyâzü's- Salihin* (2010).(Tercüme ve Şerh: Yaşar Kandemir, İsmail L. Çakan, Raşit Küçük), Cilt.1-8, Erkam Yay., Antalya.
- Julie J. Exline, Steffany J. Homolka, and Joshua B. Grubbs (2013). "Negative Views of Parents and Struggles with God: An Exploration of Two Mediators," *Journal of Psychology & Theology* 41(3),ss. 200-212.

- Kaya, Mevlüt (1997). “Ailede Anne-Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Benlik Gelişimindeki Rolü”, *OMÜİFD*, S.9, Samsun, ss.197-198.
- Koenig, H.G., King, D.E., and Carson, V.B. (2012). “*Handbook of Religion and Health*”, Oxford University Press, Newyork, NY, USA, 2nd edition
- Köse, Ali (2000). “İman”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.22, Ankara.
- _____ (2012). Neden İslam’ı Seçiyorlar?, İz Yayıncılık, 3.bsk., İstanbul.
- _____ ve Aytan, Ali (2013). *Din Psikolojisi*, Timaş Yay., 3.bsk., İstanbul.
- Kulaksızoğlu, Adnan (2000). *Ergenlik Psikolojisi*, 3.bsk., Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Maslow, A.H. (1954). *Motivation and Personality*, Harper & Row Publishers, New York. McGin, L. K., Cukor, D., Sanderson, W. C. (2005). “The Relationship Between Parenting Style. Cognitive Style, and Anxiety and Depression: Does Increased Early Adversity Influence Symptom. Severity Through The Mediating Role of Cognitive Style?” *Cognitive Therapy and Research*, 29(2), ss. 219- 242.
- McDonald, Angie, *et al.* (2005). “Attachment to God and Parents: Testing the Correspondence vs. Compensation Hypotheses,” *Journal of Psychology & Christianity* 24 (1), ss. 21-28.
- Müslim, Ebu’l Husayn Müslim b. El-Haccac el-Kuşeyrî, (261/875),*Sahihi Müslim*, C.I-V, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l Arabiyye, Beyrut, 1954 (1374).
- Najam, Najma and Batool, Sidra (2012). “Relationship between Perceived Parenting Style, Perceived. Parental Acceptance- Rejection (PAR) and Perception of God among Young Adults,” *Journal of Behavioural Sciences* 22 (1), pp. 83-99.
- Okumuş, Ejder (2000). *Gösterişçi Dindarlık*, Pınar Yay., İstanbul.
- Öz, Serpil Zeynep (2002). “Niçin ve Nasıl Din Değiştiriyorlar? Hristiyan Türkler”, *Özgür ve Bilge Dergisi*, (1) 5, ss.23-28.
- Pazarlı, Osman (1972). *Din Psikolojisi*, 2.bsk., Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Sanford ve arkd. (1999). *Kadınlar ve Benlik Saygısı*, çev. Semra Kunt, HYB Yayıncılık, Ankara.
- Scherler, Hanna R. (1995). “Yaşam Evrimi ve Benlik Düzenleyici Nesnelere: Benlik Düzenleyici Nesne Kavramına Eleştirel Bir Bakış”, *Türk Psikoloji Dergisi*, C.10, S.35, ss.25-26.
- Seçme Hadisler (1963). İkinci Kitap, Hadis No:95, DİB Yay., Ankara.
- *Seçme Hadisler*, (1966). 3 Kitap, Hadis No:45, DİB Yay., Ankara.
- Tarhan, Nevzat (2013). *Kadın Psikolojisi*, Nesil Yay., 73. bsk., İstanbul.
- Taş, Kemalettin (2006). “Dindarlığın Kriterleri Üzerine Tipolojik Bir Araştırma”, *Dindarlığın Sosyo- Psikolojisi* (içinde) (Editörler: Ünver Günay-Celaleddin Çelik), Karahan Kitabevi, Adana.
- Tapaloğlu, Bekir ve Karaman, Hayrettin (1989). *Yeni Kamus*, Nesil Yay., İstanbul.
- Uysal, Veysel (2003). *Türkiye’de Dindarlık ve Kadın*, Çamlıca Yay., İstanbul.

44 • İLGİLİ-SEVEN ANNE-BABA TUTUMLARI İLE DİN VE DİNDARLIK
ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE

- _____, (2015). “Gençlerde Empati Eğilimi, Anne – Baba Tutumları ve Dindarlık”, DEÜİFD’de yayımlanmak üzere olan bir çalışma.
- Vergote, Antoine (1978). “Çocukta Din”, Çev. Erdoğan Fırat, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.22: 315- 329.
- Vergote, Antoine, (1999). *Din, İnanç ve İnançsızlık*, çev. Veysel Uysal, MÜİFV Yay., İstanbul.
- Yapıcı, Şenay (2010). “Türk Toplumunda Aile ve Eğitim İlişkisi”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/4 Fall*, s.1565.
- Yavuzer, Haluk (2000). *Okul Çağı Çocuğu*, 4.bsk., Remzi Kitabevi, İstanbul.
- _____ (2001). *Çocuk ve Suç*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Yörükoğlu, Atalay (1992). *Çocuk Ruh Sağlığı*, Özgür Yayın Dağıtım, 17.bsk., İstanbul.
- _____ (1998). *Gençlik Çağı*, 10.bsk, Özgür Yayınları, İstanbul.